

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Barbora Juhová

Poválečné znárodnění v Československu a ve Velké Británii

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.

Praha 2021

Abstrakt

Tato bakalářská práce, která nese název „*Poválečné znárodnění v Československu a ve Velké Británii*“, pojednává o znárodnění v Československu, které bylo realizováno v letech 1945-1948, a rovněž o znárodnění ve Velké Británii, které se uskutečnilo během labouristické vlády v letech 1945-1951. Práce se nejprve soustředí na základní pojmy, které jsou v kontextu znárodnění důležité. Dále se věnuje událostem, které znárodnění předcházely. Upozorňuje na skutečnost, že Československo a Velká Británie měly se znárodněním zkušenost již z doby meziválečné. Poté se zaměřuje na konkrétní sektory, které byly v těchto dvou zemích znárodněny a vysvětluje důvody, proč ke znárodnění po druhé světové válce došlo. V neposlední řadě poválečné znárodnění v Československu a ve Velké Británii porovnává.

Klíčová slova

Znárodnění – Československo – Velká Británie – Labouristická strana – Komunistická strana Československa – Československá sociální demokracie

Abstract

This bachelor thesis titled “*Post-war nationalisation in Czechoslovakia and Great Britain*” is about the nationalization in Czechoslovakia, that took place between 1945 and 1948 and also about the nationalization in Great Britain that took place during the Labour government between 1945 and 1951. The thesis first focuses on the fundamental concepts that are important in the context of nationalization. Then, it discusses the events that preceded nationalization. It points to the fact that Czechoslovakia and Great Britain had experience of nationalization from the interwar period. Thereafter, it focuses on the specific sectors that were nationalized in these two countries and explains the reasons why nationalization happened after the Second World War. Last but not least, it compares post-war nationalization in Czechoslovakia and Great Britain.

Key words

Nationalization – Czechoslovakia – Great Britain – Labour Party – Communist Party of Czechoslovakia – Czechoslovak Social Democracy

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

..... Barbora Juhová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velice poděkovat vedoucímu bakalářské práce, panu prof. PhDr. Jiřímu Peškovi, CSc. za jeho čas, inspiraci, ochotu a cenné rady, bez čehož by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. VYMEZENÍ POJMŮ ZNÁRODNĚNÍ, KONFISKACE A VYVLASTNĚNÍ.....	2
2.1 ZNÁRODNĚNÍ	2
2.2 KONFISKACE.....	2
2.3 VYVLASTNĚNÍ	3
3. OBECNÝ HISTORICKÝ KONTEXT	4
3.1 POČÁTEK ZNÁRODNĚNÍ V KONTEXTU ZÁPADNÍ EVROPY	4
3.2 ZROD ZNÁRODNĚNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	5
3.3 ZROD ZNÁRODNĚNÍ VE VELKÉ BRITÁNII	7
3.4 VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	8
3.5 VÝVOJ VE VELKÉ BRITÁNII PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	11
4. ZNÁRODNĚNÍ V ČESKOSLOVENSKU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	14
4.1 ÚVOD DO ZNÁRODNĚNÍ.....	14
4.2 NÁRODNÍ SPRÁVA	16
4.3 KONFISKACE MAJETKU	17
4.4 PŘÍPRAVA ZNÁRODNĚNÍ DEKRETŮ PREZIDENTA REPUBLIKY	20
4.5 ZNÁRODNĚNÍ FILMU	21
4.6 ZNÁRODNĚNÍ DOLŮ A NĚKTERÝCH PRŮMYSLOVÝCH PODNIKŮ	22
4.7 ZNÁRODNĚNÍ BANK	25
4.8 VÝSLEDKY ZNÁRODNĚNÍ V ČESKOSLOVENSKU	27
5. ZNÁRODNĚNÍ VE VELKÉ BRITÁNII PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	29
5.1 ÚVOD DO ZNÁRODNĚNÍ.....	29
5.2 BRITSKÁ OKUPAČNÍ ZÓNA NĚMECKA	31
5.3 BANK OF ENGLAND	31
5.4 ZNÁRODNĚNÍ UHELNÉHO PRŮMYSLU	33
5.5 ZNÁRODNĚNÍ DOPRAVY.....	35
5.6 ELEKTRICKÁ ENERGIE.....	37
5.7 VÝSLEDKY ZNÁRODNĚNÍ VE VELKÉ BRITÁNII	38
6. KOMPARACE ZNÁRODNĚNÍ V ČESKOSLOVENSKU A VE VELKÉ BRITÁNII.....	40
7. ZÁVĚR	45

1. Úvod

Tématem bakalářské práce je poválečné znárodnění v Československu a ve Velké Británii. Důvodem, proč jsem si vybrala toto téma je můj zájem o moderní dějiny a především o období třetí republiky. V odborné literatuře jsem se několikrát setkala i se znárodněním ve Velké Británii a přišlo mi zajímavé tato dvě pojetí porovnat. Další motivací, proč jsem si vybrala téma znárodnění je skutečnost, že se často objevuje ve veřejném prostoru.

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit a porovnat znárodnění v obou zemích. Zajímalo mě, jaké události znárodnění předcházely, tedy určitý historický kontext. Také jsem se zabírala tím, proč se vlastně Československo a Velká Británie vydaly cestou znárodnění. A v neposlední řadě mě zajímalo, jaké rozdíly ve znárodnění mezi těmito dvěma státy byly.

Ve své práci jsem používala metodu komparace, neboť právě srovnání nám umožňuje formulovat problémy, kterých bychom si jinak nemuseli všimnout. Zároveň nám umožňuje i určitý odstup.

K tématu znárodnění vzniklo několik monografií, avšak většina z nich byla napsána před rokem 1989. V těchto knihách můžeme najít spoustu cenných informací, nicméně tyto informace jsou převážně upozaděny před zásluhami komunistické strany. Avšak i v této době můžeme najít výjimky potvrzující pravidlo. Takovouto výjimkou je kupříkladu dílo Karla Kaplana *Znárodnění a socialismus*. Další důležitou knihou na téma znárodnění je nedávno vydaná publikace Jana Kuklíka, která nese název *Znárodněné Československo*. Pokud jde o znárodnění v Anglii čerpala jsem mimo jiné i ze zahraniční literatury. Inspirací mi byla například kniha *Labour in Power* od Kennetha O. Morgana.

Co se týče struktury, dílo je rozděleno na pět tematických částí. V první kapitole nejprve stručně vymezím pojem znárodnění a pojmy s tímto tématem související. Dále přiblížím obecný kontext znárodnění, avšak mým cílem není hluboký exkurz do období před druhou světovou válkou, spíše se jedná o určitý základ, na který budeme moct následně navázat. Také přiblížím fakt, že myšlenka znárodnění se objevuje již před druhou světovou válkou. Dále se budu věnovat situaci po druhé světové válce. Ve čtvrté a páté kapitole se zaměřím již na konkrétní znárodněná odvětví. Následně se krátce budu věnovat reflexi a výsledkům znárodnění. Na samém konci své práce znárodnění v obou zemích porovnáám. Zde již budu porovnávat stejné kategorie. Jedná se o shody a rozdíly mezi Československem

a Velkou Británií. Primárně se budeme pohybovat v čase, kdy se Československo nacházelo v období třetí republiky a ve Velké Británii se jednalo o dobu poválečného labouristické vládnutí.

2. Vymezení pojmů znárodnění, konfiskace a vyvlastnění

2.1 Znárodnění

Pojem znárodnění je spojen s nedobrovolným vyvlastněním majetku ve prospěch státu za náhradu v adekvátní sumě. Tento pojem souvisí s pojmem zestátnění. Ekvivalentem v angličtině je *nationalization*. Na přelomu 19. a 20. století se pro znárodnění používal pojem socializace. V českých zemích se hovořilo spíše o „zespolečenštění“. Vedle termínu znárodnění se v Anglii v letech 1945-1950 používal pojem *socialisation*.¹

2.2 Konfiskace

V kontextu znárodnění je důležité vysvětlit pojem konfiskace, neboť právě během poválečného znárodnění v roce 1945 se objevila nutnost odlišit konfiskaci od znárodnění. Rozdíl je v tom, že konfiskace znamená zabavení majetku bez náhrady. Již v římském právu byl pojem konfiskace užíván pro vyvlastnění majetku ve prospěch státu. Tento pojem je často spojován s trestním právem, kdy zabavení majetku bylo určitým trestem. Konfiskace byla časem spojována se zločiny proti majestátu, nebo později s velezradou. V našich dějinách jsou velmi známé rozsáhlé pobělohorské konfiskace. V kontextu roku 1945 se termín konfiskace používal pro nucené vyvlastnění bez náhrady na základě dekretu prezidenta republiky.²

Po druhé světové válce se uplatňovaly zásady dohodnuté členy protihitlerovské koalice na Pařížské konferenci o reparacích. Konference schválila konfiskační opatření i zpětně. Tato opatření proti německému majetku byla plánována a realizována i za války. Majetek byl konfiskován bez prokazování osobní viny, pouze na základě toho, že osoby měly plná práva německých občanů, kupříkladu Sudetští Němci požívali od 20. listopadu

---

¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 7-15. ISBN 978-80-87284-12-4.

² *Ibid.*

1939 plných práv německých občanů.³ V tomto kontextu je také důležité zmínit, že stát nebyl konečným vlastníkem těchto konfiskátů. Majetek byl přerozdělen do soukromého vlastnictví, čehož dokázali ve své předvolební kampani obratně využít komunisté. Ale abychom se vrátili zpět ke znárodnění, je podstatné zdůraznit, že zde byl „konečným majitelem“ československý stát.⁴

2.3 Vyvlastnění

Vyomezili jsme si pojmy znárodnění a konfiskace, se kterými souvisí další termín, kterým je vyvlastnění (expropriace).⁵ Tento termín je možné chápat jako odnětí nebo omezení vlastnického práva, a to ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Vyvlastnění může proběhnout i proti vůli vlastníka.⁶ V širším pojetí je tento termín obsažen ve znárodnění i v konfiskaci.

---

³ ŠITLER, Jiří. Sudetští Němci nebyli Alasani. *Lidové noviny. Příloha Orientace*. 17.1.2004. ISSN 0862-5921.

⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 12-15. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁵ *Ibid.*, s. 7-15.

⁶ BOHÁČEK, František. *Vyvlastnění*. Brno, 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra správní vědy a správního práva. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/vszf0/DIPLOMOVA_PRACE_VYVLASTNENI.pdf

3. Obecný historický kontext

3.1 Počátek znárodnění v kontextu západní Evropy

Základy právní úpravy vlastnického práva se zrodily ve druhé polovině 18. a na počátku 19. století. Spolu s tímto právem vznikly i podmínky pro jeho omezení. Tento zrod právní úpravy vlastnického práva souvisí s liberálními principy francouzské Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. Vlastnictví mělo být chápáno jako nedotknutelné a občan měl být zbaven majetku pouze v případě veřejnému zájmu, a to na základě zákona. Pokud byl občan zbaven majetku, měla mu být poskytnuta náhrada. Tento princip kodifikoval francouzský občanský zákoník Code Civil a rakouský Všeobecný zákoník.⁷

V anglickém právu se prosadily koncepty vlastnického práva, které pracují s jinými pojmy než evropské právo, a to zejména co se týče právních vztahů vůči půdě. Každopádně soukromé vlastnictví bylo v anglickém právu velmi podobně chápáno jako v Evropě, jediný rozdíl byl v procesních prostředcích.⁸

V západní Evropě se tedy o něco později začalo rozvíjet liberalistické pojetí práva. Zejména ochrana soukromého vlastnictví. Ale zároveň s touto nedotknutelností soukromého vlastnictví, jako jednoho ze základních občanských práv, se ustanovily podmínky pro vyvlastnění.⁹

V polovině 18. století se stala společným jmenovatelem prvních socialistů otázka omezení soukromého vlastnictví, nebo dokonce jeho existence. Jednalo se o východisko ideologických programů vznikajícího socialistického hnutí. Někteří socialisté se hlásili k Platónovo Ústavě, také se hlásili i k pozdějším dílům, ve kterých nebylo prostoru pro soukromé vlastnictví, kupříkladu k dílu Utopie od Thomase Mora nebo ke Slunečnímu státu od Tommase Campanelly.¹⁰

V polovině 19. století se marxismus začíná vymezovat proti kapitalismu, který je podle marxistů založen na soukromém vlastnictví a vykořisťování. Marxisté přišli s řešením odstranit soukromé vlastnictví. V druhé polovině 19. století se některé Marxovy myšlenky ekonomických reforem snažila realizovat Pařížská komuna, známá také jako „první

---

⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010, 444 s. 20. století, s. 17-35. ISBN 978-80-87284-12-4. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

proletářská revoluce“. Marx se také věnoval otázkám zespolečenštění půdy, a v tomto kontextu používal právě termín znárodnění – *nationalization*.¹¹

Velmi podrobný program inspirovaný marxismem, který zahrnoval i otázku znárodnění a socializace, sepsala německá sociální demokracie a poté i jiné sociálnědemokratické a socialistické strany. Německá sociální demokracie ovlivnila dále rakouskou sociální demokracii, a ta ovlivnila českou politiku.¹²

3.2 Zrod znárodnění v českých zemích

Tématem zespolečenštění se zabývala mimo sociální demokracie i Česká strana národně sociální, která vznikla na konci 19. století. Tato strana odmítala myšlenky „třídního boje“, takže nevycházela z marxismu. Její program si zakládal na tom, že chce zastupovat dělníky, malé živnostníky, inteligenci nebo kupříkladu státní zaměstnance. Dále tato strana prohlašovala, že soukromý majetek, který byl nabyt poctivě, je nedotknutelný. Ale zároveň v určitých odvětvích podporovala zespolečenštění, příkladem je oblast vodovodů a lázní. Také se přikláněla k pozemkové reformě a ke státnímu vlastnictví církevního majetku a lesů. Autorem jejího prvního programu z roku 1898 byl Václav Klofáč.

Když se přesuneme do roku 1918, můžeme vidět, že tyto myšlenky se začaly realizovat. Dne 9. listopadu 1918 byl přijat zákon 32/1918 Sb., který znemožňoval dosavadním vlastníkům jakékoli nakládání se statky, avšak vlastnické právo nerušil. Poté následoval tzv. záborový zákon 215/1919 Sb., kde šlo o zabrání velkého pozemkového majetku, což byl majetek, který patřil jedné osobě a měl více než 150 ha zemědělské půdy (pole, louky, zahrady, vinice, chmelnice) a 250 ha půdy vůbec. Vyvlastněný pozemkový majetek mohl stát nechat pro obecně prospěšné účely, nebo je v omezeném množství přidělit do vlastnictví, či pachtu malým zemědělcům, domkářům, drobným živnostníkům, bezzemkům nebo například zemědělským družstvům.¹³ To poté upravoval tzv. přidělový zákon 81/1919 Sb. z 30. ledna 1920,¹⁴ kde byl rozsah přidělu stanoven na 6-15 ha.¹⁵

---

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 413-419. ISBN 978-80-87212-39-4.

¹⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 36. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 413-419. ISBN 978-80-87212-39-4.

Následoval ještě zákon 329/1920 Sb. z 8. dubna 1920, který se nazýval náhradovým.¹⁶ Šlo o podrobnou specifikaci náhrady za zabraný majetek. Ale ne vždy byla náhrada vydána.¹⁷ Důvodem proč kompenzace nebyla vydána mohlo být také to, že řada velkostatků byla zadlužena, takže pak bylo velmi individuální, jakým způsobem bude majiteli vyměřena náhrada.

Znárodnování na počátku 20. let probíhalo i v průmyslu. Kupříkladu došlo v tomto období k vytvoření státem vlastněného podniku Československé státní dráhy (ČSD). Ostatní soukromé dráhy (například Ústecko-Teplická nebo Buštěhradská) byly omezeny ve svém soukromém podnikání, a nakonec byly znárodněny. Zákon č. 373/1919 Sb. z. a n., o doplnění železniční sítě poté i do budoucna vyloučil vznik soukromých drah s výjimkou „drobných“ místních drah. Dráhy se tak staly příkladem největšího meziválečného státního podniku.¹⁸

V rukou státu se částečně ocitla i lodní doprava. Dále se státní sektor prosadil v letecké dopravě. Také je důležité zmínit poštu a telekomunikaci, což byl jeden z příkladů rozsáhlejšího státního sektoru. Stát měl podíl na zbrojním průmyslu. Zajímavým příkladem převedení majetku do rukou státu je Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách. Tento spolek na tom nebyl v druhé polovině třicátých let příliš dobře ekonomicky. Z důvodu záchrany byly jeho sbírky převedeny do majetku státu. Tyto sbírky byly pro širokou veřejnost velmi důležité. Pokud by se tak nestalo, mohlo by dojít k jejich rozprodání. Dodnes je vlastní Národní galerie v Praze.¹⁹

Již tyto události se dají brát jako určité předzvěsti následného vývoje po druhé světové válce. Tedy především ve zmíněné pozemkové reformě, která probíhala postupně v letech 1919-1938. Dále šlo o určité socializační snahy, což byla reakce na situaci po první světové válce.²⁰

---

¹⁶ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 36. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 413-419. ISBN 978-80-87212-39-4.

¹⁸ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 36. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹⁹ *Ibid.*, s. 36-64.

²⁰ *Ibid.*, s. 36-64.

3.3 Zrod znárodnění ve Velké Británii

V rámci dělnického hnutí v Anglii se socializace spojovala hlavně „s obecnějšími požadavky na zlepšení pracovních podmínek“.²¹ Jednalo se především o kritiku osmihodinové pracovní doby a o boj s nezaměstnaností. Určité návrhy můžeme najít v „činnosti anglických odborů sjednocených v odborové organizaci Trade Union Congress u Fabiánské společnosti (The Fabian Society)²² a u socialistického tisku včetně nejrůznějších pamfletů“.²³ Na konci 19. století vznikla strana vycházející z marxismu, která nesla název Social Democratic Federation (SDF), ale dostala se do konfliktu s Marxem a Englesem. Neměla ani zastoupení v parlamentu. O několik let později vznikla anglická Independent Labour Party. V jejím programu bylo vytvoření „kolektivního vlastnictví a kontroly prostředků výroby, distribuce a směny“.²⁴ Šlo převážně o znárodnění bank, železnic a dolů. Jednalo se o první stranu tohoto typu v britském parlamentu.

V roce 1900 vznikla sjednocením různých politických subjektů velká parlamentní strana s názvem Labour party.²⁵ V programech této strany od jejího založení můžeme pravidelně vidět požadavky na socializaci průmyslových podniků, dolů nebo požadavky na znárodnění půdy.²⁶

V roce 1908 Velká Británie znárodnila londýnský přístav, kde došlo i k zabránění vnitrostátní telekomunikace. Telekomunikace byly svěřeny pod státní instituci Post Office, čímž se spojily telegrafní, telefonní a poštovní služby. Na počátku první světové války získal stát částečnou kontrolu nad British Petroleum a to z důvodu, aby byl zajištěn dostatek paliva pro námořnictvo.²⁷

Po první světové válce přijala britská Labour Party, která byla ovlivněna myšlenkami levicového intelektuála Sidneyho Webba, program s názvem Práce a nový společenský řád, který požadoval převedení klíčových veřejných služeb do rukou státu. Tím bylo myšleno znárodnění výroby elektřiny, lodní a železniční dopravy, zbrojního průmyslu a dolů.²⁸

---

²¹ *Ibid.*, s. 23.

²² Fabiánská společnost se stala zakládajícím členem britské Labour Party. Chtěla dosáhnout socialistické společnosti bez násilí. Odmítala Marxovy myšlenky o revolučním boji, chtěla svého cíle dosáhnout demokratickou cestou.

²³ *Ibid.*, s. 23.

²⁴ *Ibid.*, s. 23.

²⁵ Labour party vznikla sjednocením následujících politických subjektů: politických zástupců odborů, družstev, Skotské Labouristické strany (ILP) a SDF.

²⁶ *Ibid.*, s. 23-24.

²⁷ KOSTELECKÝ, Václav. *Znárodnění a plánování v Anglii*. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1947. Sbíрка přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou, s. 7-12.

²⁸ *Ibid.*

V této době byl urychlen státní vliv v hospodářství, dochází k tzv. veřejné korporaci v celonárodním měřítku. Jednalo se o ideový základ, na kterém mohli dále stavět ve třicátých a čtyřicátých letech. Anglická veřejná korporace je určitá forma veřejné kontroly. Labouristé na to šli tím způsobem, že vše dělali postupně. Můžeme to vidět v tomto konkrétním případě, kdy nejprve získali veřejnou kontrolu a až poté došlo ke znárodnění. Mezi výhody veřejné korporace patří zmírnění politických tlaků.²⁹

V této době vznikly veřejné korporace, které znárodnily Central Electricity Board, British Broadcasting Corporation (BBC) a London Passenger Transport Board. Znárodnění se tedy týkalo výroby elektřiny (avšak ne její distribuce), rozhlasového vysílání a londýnské veřejné dopravy. Zmiňuji to především proto, že na základě těchto zkušeností se znárodněovalo po druhé světové válce ve Velké Británii.³⁰ Formujícím momentem byl i ohromující propad labouristů ve volbách v roce 1931.

Znárodněování bylo v myšlenkách labouristů bráno jako směr, který povede k nízké nezaměstnanosti a větší efektivitě. Nositelé těchto myšlenek postupně dobývali své pozice, jedním z nich byl labouristický ministr dopravy Herbert Morrison, který během svého působení sjednotil již zmíněnou veřejnou dopravu v Londýně, a to na základě veřejného vlastnictví.³¹

3.4 Vývoj v Československu po druhé světové válce

Období mezi lety 1945-1948 označujeme jako tzv. třetí republiku. Dobová terminologie označovala nastupující politické uspořádání jako „lidovou demokracii“. Slova „lid“ a „demokracie“ měly naznačovat, že jde o lepší demokracii, než byla ta meziválečná, která byla komunisty nazývána jako buržoazní. V období třetí republiky se pojem „lidová demokracie“ běžně používal. Byl chápán jako rozšíření demokracie, kdy stát kontroloval hospodářskou oblast, pokud jde o sféru politickou, tak se jednalo o rozšíření účasti občanů na samosprávě, to se projevovalo ve formě volených národních výborů.³²

S obdobím třetí republiky je spjatý další termín, kterým je národní fronta. Národní fronta vznikla za druhé světové války v odboji, jednalo se o spojení odporu vůči okupantům

---

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ ERVA, Martin. *Znárodněování ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf

³² RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 35. ISBN 978-80-7601-334-6.

a snahy o obnovení Československa. Komunisté byli hlavními strůjci a zastánci tohoto konceptu. Po válce, v níž bylo poraženo nacistické Německo, bylo obnoveno Československo, v tuto chvíli se objevily pochyby, zda bude národní fronta schopna plnit zcela novou a odlišnou roli. Nicméně obavy z Německa a odčinění Mnichova zůstávalo pro československou vládu tématem i nadále.³³

Národní fronta byla neodmyslitelně spojena s Košickým vládním programem. Košická vláda byla první vládou osvobozené Československé republiky. Byla ustanovena 5. dubna 1945 na osvobozeném území v Košicích premiérem Zdeňkem Fierlingerem. V rámci Košického vládního programu šlo především o již zmíněné rozšíření státní kontroly v hospodářské oblasti. Důležitá byla i účast občanů na samosprávě. Třetí republika se hlásila k demokracii z doby první republiky, ale od počátku byla jiná než ostatní tradiční demokratické režimy v západní Evropě. Kupříkladu se zmenšil počet politických stran, v českých zemích zbyly pouze čtyři strany: Komunistická strana Československa, Československá sociálnědemokratická strana dělnická, Československá strana národně socialistická a katolická Československá strana lidová. Na Slovensku zůstaly dvě strany: Komunistická strana Slovenska a Občanský blok, který byl od poloviny roku 1945 pojmenován jako Demokratická strana. Jedná se tedy o období omezené plurality. V Košické vládě získala klíčová ministerstva KSČ, tudíž měla nejsilnější pozici ve vládě. Avšak situace oproti období po roce 1948 byla jiná, neboť strany, které byly součástí Národní fronty dosud fungovaly na základě vlastního programu a byly samostatné.³⁴

V poválečném vývoji se rozdíly mezi českými zeměmi a Slovenskem nezmenšovaly, spíš naopak. Tyto rozdíly se projevovaly v politických, ekonomických i ideových otázkách. A naproti tomu sílila snaha o uplatnění centralismu. Po válce se naprosto přirozeně určování politiky posunulo do českých zemích, kde žila většina obyvatel států a zároveň se jednalo o ekonomicky vyspělejší území. Mezi českou a slovenskou společností bylo spoustu rozdílů. Na Slovensku u značné části občanů byly udržovány iluze o slovenském státu a o jeho prezidentovi Jozefu Tisovi. Dále u části obyvatel byla stále znát antisemitská nálada, to se odrazilo v poválečných pogromech, kupříkladu několik měsíců po válce se odehrál pogrom v Topolčanech. Na politické vědomí některých obyvatel mělo vliv i chování Rudé armády, kdy během jejího pobytu značná část obyvatel ztratila iluze o SSSR. Politikové na Slovensku chápali systém dvou stran jako výsledek aktivity během slovenského odboje. Komunisté tento systém chápali jakožto vyspělejší než v českých zemích. Důvodem byl fakt, že

---

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

takovýto systém jim pomáhal v jejich cestě k mocenskému monopolu. Vedle těchto dvou stran existovali ještě politicky nyní neorganizovaní příznivci politického katolicismu, avšak těžko určit jejich míru vlivu.³⁵

Za základní pilíř nového systému byly ustaveny národní výbory, které „měly odstranit dualismus mezi samosprávou a státní správou, existující ještě z doby Rakouska-Uherska, a posílit samosprávný prvek, který byl od přijetí zákona o organizaci politické správy v roce 1927 v Československu silně omezen“.³⁶ Se zřízením národních výborů už počítal dekret prezidenta republiky z prosince 1944. Výbory nahrazovaly městská, okresní a zemská zastupitelstva, volby měly probíhat podle dosavadních československých volebních pravidel, ale nakonec měly daleko k demokracii, byly kopií ruských sovětů z roku 1917, neboť byly „voleny revolučně“. To znamená, že na různých shromážděních se hlasovalo buď aklamací anebo se vůbec nevolilo, tudíž bylo téměř nemožné zpětně zjistit, kdo jak volil.³⁷

Historik Jan Rychlík mluví o tom, že v oblasti zahraniční politiky bylo poměrně jasné, že se Československo přikloní k Sovětskému svazu. Jako důvod uvádí tradiční české a slovenské rusofilství, dále zmiňuje smlouvu, kterou jsme uzavřeli v roce 1943 a samozřejmě důležité bylo i osvobození Československa Rudou armádou. Tedy od roku 1945 bylo Československo v oblasti zahraniční politiky závislé na Sovětském svazu a tato závislost se dále prohlubovala.³⁸

V poválečném Československu byla ještě roku 1945 provedena měnová reforma, a to konkrétně od 1. listopadu 1945. Důvodem bylo sjednocení měny a odčerpání velkého množství peněz, které bylo v oběhu.³⁹ Kurz české koruny byl stanoven na 50 korun za jeden dolar. Peníze byly vyměněny v poměru 1:1.⁴⁰ Ale každému občanovi bylo v hotovosti vyměněno pouze jen 500 korun. Zbytek obnosu si musel uložit do banky na tzv. vázaný vklad, ze kterého si mohl peníze vybrat jen se svolením ministerstva financí.⁴¹

Košický vládní program původně počítal jen se zabráním majetku Němců, Maďarů a kolaborantů. V tomto případě se jednalo o konfiskace. S nápadem širšího znárodnění

---

³⁵ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990. Stopy, fakta, svědectví (Panorama), s. 170-180. ISBN 80-7038-193-0.

³⁶ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 35. ISBN 978-80-7601-334-6.

³⁷ *Ibid.*, s. 35-36.

³⁸ *Ibid.*, s. 43.

³⁹ *Ibid.*, s. 58.

⁴⁰ Historie ČNB: Poválečná měnová politika. *Česká národní banka* [online]. [cit. 2021-6-27]. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/4_povalecna_menova_politika/

⁴¹ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 58. ISBN 978-80-7601-334-6.

průmyslu přišli sociální demokraté. Nástin znárodnovacích dekretů vyhotovil sociálně demokratický ministr průmyslu Bohumil Laušman. Znárodnění mělo širokou podporu nejen u sociálních demokratů a u komunistů, ale i u širokých vrstev obyvatelstva. Majetek Němců a Maďarů byl zkonfiskován, tedy nevyplácela se za něj žádná kompenzace. Naopak Češi, Slováci, lidé slovanské národnosti a cizinci měli nárok na odškodnění, ale vzhledem k následujícímu vývoji tyto náhrady vyplaceny převážně nebyly, respektive nebyly vyplaceny domácím vlastníkům, tudíž se nakonec z části jednalo o konfiskaci. Cizincům kompenzace vyplaceny byly, a to z důvodů mezinárodněpolitických tlaků.⁴²

3.5 Vývoj ve Velké Británii po druhé světové válce

Hospodářská situace po druhé světové válce nebyla dobrá, Velká Británie se potýkala s velkými ekonomickými problémy. Válka ji připravila o čtvrtinu veškerého bohatství. Toto těžké období pomohla řešit půjčka od Spojených států amerických, avšak podmínky této půjčky byly tvrdé. Úrok byl stanoven na 2% a začít splácet měla Velká Británie od roku 1951. Dále musela přijmout pravidla multilaterálního obchodování. A také byla nucena přijmout konvertibilitu libry k dolaru.⁴³ Další pomocí pro Velkou Británii bylo přijetí Marshallova plánu. Tímto se stala zcela závislá na USA.

Po druhé světové válce se nezměnila pouze hospodářská situace Velké Británie, změnilo se také její mezinárodní postavení. Poválečné období již nepřálo obnově koloniálních říší, zasažených válkou a nacionální emancipací. Docházelo k novému uspořádání, pro které je charakteristický bipolární charakter. Hlavní slovo mají Spojené státy americké a Sovětský svaz. Velká Británie přišla v letech 1945 až 1951 o Indii, Barmu, Cejlon a Palestinu.⁴⁴ Vzhledem k těmto faktům to nová labouristická vláda, která stanula v čele země po volbách v červnu 1945, neměla vůbec lehké.

Nicméně bych ráda nastínila, proč labouristé volby vyhráli. Jejich výhra byla poměrně překvapivá, neboť labouristé byli do té doby spíše ve stínu konzervativců. Avšak v zemi strašlivě vyčerpané a poničené válkou (vzpomeňme na Churchillova slova, že k vítězství bude potřeba hodně „krve, potu a slz“) spojovalo obyvatelstvo příliš mnoho za války nutných omezení s konzervativní stranou a chtělo změnu a sociální zajištění. V těchto

---

⁴² *Ibid.*, s. 35-57.

⁴³ BRHELOVÁ, Jana. *Ekonomické limity britské zahraniční politiky v letech 1945-1951* [online]. Praha, 2014. Abstrakt. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářských dějin. [cit. 2021-05-16].

Dostupné z: https://www.vsfs.cz/prilohy/konference/kd_2014_brhelova.pdf

⁴⁴ *Ibid.*

volbách lákaly politické strany své voliče na stejné předvolební sliby, a to bez ohledu na to, jestli se jednalo o pravici nebo levici. Rozdíl byl pouze v tom, že labouristé požadovali znárodnění. Podstatný byl i fakt, že slibovali masivní výstavbu domů. Tento slib měli ve svém předvolebním programu sice i konzervativci, ale kladli na tento bod mnohem menší důraz než labouristé. Konzervativci vsadili během volební kampaně vše na osobnost Winstona Churchilla, což nakonec nestačilo. Je to ve své podstatě paradox, že vítěz války prohrál poválečné volby. Labouristé nezastírali, že mají stejné cíle jako konzervativci, ale slibovali, že oni jsou tou stranou, která má jako jediná nástroje na jejich dosažení. Herbert Morrison vymyslel předvolební heslo „Nechte nás dát budoucnosti tvář!“⁴⁵

Co se týče znárodnění, konzervativci tvrdili, že stačí pouhá spolupráce. Velkým tématem voleb byla poválečná nezaměstnanost, konzervativci tento problém chtěli vyřešit skrze soukromé podnikání. Obecně byli proti radikálním změnám ve vlastnictví. Domnívali se, že majitel firmy sám nejlépe ví, jak se o ní má starat. To stejné je podle konzervativců v zemědělství. Farmař je ten, který své půdě rozumí.⁴⁶ Konzervativní strana tedy znárodnění ve svém politickém programu neměla, ale pochopili jeho význam, takže nakonec i Winston Churchill připouštěl znárodnění kupříkladu u železnic.

Labouristická strana v těchto volbách získala 48 % volebních hlasů. Konzervativní strana získala 36 % hlasů.⁴⁷ To znamenalo, že labouristé získali 393 křesel, konzervativci pouze 198.⁴⁸ Tento výsledek ukazuje, že labouristická strana měla nebývalou podporu obyvatelstva, poprvé v historii této strany hlasy nepocházely pouze od nejnižších společenských tříd. Churchill ještě tentýž den odjel do Buckinghamského paláce, kde oznámil svou rezignaci. Novým ministerským předsedou se stal ve svých dvašedesáti letech Clement Attlee. Jednalo se o velmi zkušeného politika.⁴⁹

Vzhledem k výsledku voleb mohlo znárodnění začít. Dokonce i návod na postup převzetí majetku existoval. V roce 1933 ho sepsal Herbert Morrison, nesl název

---

⁴⁵ ERVA, Martin. *Znárodnění ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova_Luka_Nikodym_Toma_Nikodym_93-106.pdf

⁴⁸ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 329. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁴⁹ ERVA, Martin. *Znárodnění ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf

Socialisation and Transport a byl založen na zkušenosti z doby, kdy byl vytvořen Výbor pro londýnskou dopravu (London Passenger Transport Board).⁵⁰ Znárodnění, které bylo rozděleno do několika etap, se začalo poměrně rychle realizovat. Napomáhalo tomu i veřejné mínění. Podle průzkumu z konce roku 1945 podporovalo znárodnění až 62 % Britů.⁵¹

Labouristická vláda v letech 1945-1951 byla jednou z těch nejzásadnějších v britské historii. Tato vláda měla velký vliv na vývoj Velké Británie. V čele vlády stála labouristická „velká trojka“ – Attlee, Bevin a Morrison. Clement Attlee byl v době svého nástupu do premiérské funkce v čele labouristů již deset let. Ernest Bevin byl temperamentní a charismatický. Přesně takovouto osobnost Attlee postrádal. Bevin se téměř náhodou ocitl na postu ministra zahraničních věcí, tento resort díky svému temperamentu naprosto ovládl. Další Bevinova důležitá role byla v čele odborů. Vždy měl co říct k sociálním otázkám, potravinářství, zahraniční politice a například i k obraně. Jeho loajalita vůči Attleemu byla nezpochybnitelná, což se projevilo především v době krize v srpnu a září 1947. Díky Bevinovi odbory podporovaly vládu, a to i v momentech, kdy se jednalo o opatření jako bylo zmrazení mezd a devalvace libry. Neméně postradatelný byl již několikrát zmíněný Herbert Morrison. Morrison obecně nevzbuzoval příliš velké sympatie. Přesto byla Morrisonova role v labouristické vládě v roce 1945 nepostradatelná. Morrison byl především předsedou Dolní sněmovny.⁵²

Dalším důležitým aspektem vlády Attleeho byla jednota. Takovýto soulad byl jak v Downing Street, tak i v těch nejmenších volebních obvodech. Pozoruhodný byl i výsledek vlády v doplňovacích volbách, ve kterých mezi srpnem 1945 a říjnem 1951 neztratila žádné křeslo, kromě podivného zisku konzervativců v dělnické části Camlachie v Glasgow v lednu 1948. Přes veškeré tíživé problémy poválečného období zůstávala jednota a morálka labouristé strany na vysoké úrovni. Až do října 1951 přetrvávala široká důvěra, že labouristé plní své sliby. Hospodářské problémy byly pokládány za nepředvídatelné neštěstí nebo za důsledek války, nikoli za chybu vlády.⁵³

---

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X . Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova_Luka_Nikodym_Toma_Nikodym_93-106.pdf

⁵² MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 45-55. ISBN 0-19-285150-0.

⁵³ *Ibid.*, s. 45-46.

4. Znárodnění v Československu po druhé světové válce

4.1 Úvod do znárodnění

Košický vládní program se otázkou znárodnění zabýval spíše okrajově. Ani komunistická strana o něm na začátku příliš nemluvila, tedy až na výjimku, která se týkala zbrojní výroby. Během června 1945 se situace změnila. Pro další vývoj otázky znárodnění se jevila klíčová dohoda o kooperaci tzv. socialistických stran. Tato dohoda byla mezi KSČ, sociální demokracií a národně socialistickou stranou. Navazovala na myšlenky, které padly již během války v Londýně o tzv. socialistickém bloku. Na základě dohody o socialistickém bloku vznikl koordinační výbor národohospodářských komisí všech tří stran bloku. Ke konci června 1945 byl hotov první návrh programu hospodářské politiky bloku.⁵⁴ Postavil se hlavně proti německé a maďarské buržoazii a „zrádcovské a kolaborantské buržoazii“ v Československu.⁵⁵

Majetek byl nejprve dán pod národní správu, tím bylo zajištěno, že bude pod kontrolou „lidového státu“. V průběhu června 1945 KSČ změnila taktiku a přestala být ve vztahu ke znárodnění tolik opatrná, neboť viděla, že pod národní správou jsou velké závody a přibližně tři čtvrtě milionu zaměstnanců. KSČ se snažila znárodnění urychlit, což souviselo rovněž s Benešovo prohlášením z 3. července roku 1945, kdy deklaroval, že je připraven podepsat prezidentský dekret o znárodnění peněžnictví, těžkého průmyslu a lázní. Toto prohlášení učinil při schůzce s Klementem Gottwaldem. V tuto dobu bylo jasné, v jakých oblastech dojde k urychlení znárodnění. Týkalo se to soukromých pojišťoven, obchodních bank, dolů, hutí, zbrojního průmyslu, těžkého strojního a chemického průmyslu a výroby elektrické energie. KSČ nebyla jedinou stranou, která se aktivně v této problematice angažovala. Tématu znárodnění se chopili zejména sociální demokraté. Nejdůležitější úlohu sehrál již zmíněný Bohumil Laušman. Můžeme říci, že sociální demokraté byli dokonce radikálnější než sami komunisté. V KSČ byl jedním z nejhlasitějších zastánců znárodnění ministr informací Václav Kopecký, kterému se znárodnění jevílo jako užitečná věc v rámci komunistické propagandy. Lidovci byli nejprve v otázce znárodnění umírněnější, ale již

---

⁵⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 160-164. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁵⁵ PUSTĚJOVSKÝ, Richard. *Znárodnění v roce 1945*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, obor České a československé právní dějiny. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/22951/150016135.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

v květnu 1945 prohlásili, že otázka vlastnictví musí být projednána a nemůže být stejná jako v předválečné době.⁵⁶

Strany Národní fronty obecně podlely tlaku radikalizované společnosti, u které byla myšlenka znárodnění velkých a systémově důležitých firem velmi populární. Což dokládá i fakt, že nakonec se ke znárodnění přiklonila i lidová strana. Prezident Edvard Beneš převedení majetku do rukou státu podporoval a nechtěl mu nijak zabraňovat. Pouze byl zastáncem rozvážnějšího postupu. Například metody postupných kroků, kterou zavedla Labour Party ve Velké Británii.⁵⁷

Komentář historika Jana Rychlíka upozorňuje na to, že myšlenka znárodnění sice byla velmi populární, ale jen málo lidí ze středních vrstev, drobných živnostníků a zemědělců si uvědomovalo, že ochrana soukromého vlastnictví má být všeobecná, jinak může být otázkou času, zda nepřestane existovat úplně. Tedy mnozí podporovatelé znárodnění posléze změnili názor, když byl majetek o pár let později zabrán i jim.⁵⁸

Ke konci října 1945 podepsal Edvard Beneš dekrety, skrze které byl znárodněn klíčový československý průmysl. Do rukou státu bylo převedeno kupříkladu bankovníctví, pojišťovnictví, doly, hutě a některá odvětví potravinářského průmyslu. Znárodnění se také týkalo všech podniků, které zaměstnávaly více než 500 zaměstnanců. Tím vznikl obrovský veřejný sektor. Nicméně i soukromý sektor byl do jisté míry podřízen státu. Kupříkladu se to týkalo textilního průmyslu, ve kterém museli výrobci prodávat státním rozdělovnám za ceny, které stanovil stát, stejně tak za pevné ceny byly prodávány v maloobchodní síti.⁵⁹

Hlavním argumentem, proč jít cestou znárodnění, bylo to, že poválečné hospodářství, nacisty plošně převedené do služeb války, se nacházelo ve velmi špatném stavu a byla nutná jeho rychlá a produktivní demilitarizace. Tedy především ve světle tohoto faktu bylo rozhodnuto převést určité podniky do rukou státu s cílem jejich stabilizace. Dekrety prezidenta republiky tedy reagovaly na komplikovanou situaci, ve které se poválečné Československo nacházelo. Často se také vyskytuje název „Benešovy dekrety“, který používají především kritici a odpůrci dekretů.⁶⁰

---

⁵⁶ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 160-164. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 57. ISBN 978-80-7601-334-6.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 58.

⁶⁰ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

4.2 Národní správa

Dekret, který se týkal zřizování národních správ podepsal Edvard Beneš 19. května 1945. Jednalo se o dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. a znamenal pro vlastníky majetku výrazné omezení jejich vlastnických práv. V podstatě šlo pouze o to, že majitel byl pouze formálním vlastníkem majetku, který nemohl využívat. Důležité je určitě zmínit, že ve většině případů tento dekret pouze potvrzoval realitu, neboť během podpisu tohoto dekretu už byly národní správy na většině území republiky zřízeny revoluční cestou.⁶¹

Dekret nejprve rušil „platnost majetkoprávních převodů a ujednání z doby po 29. září 1938, pokud k nim došlo pod nátlakem okupantů nebo národní, rasové či politické perzekuce“.⁶² Majetek, který byl tohoto příkladem, byl převeden pod národní správu. Pod národní správu dále spadal majetek, který byl v nájmu, správě, držbě nebo pachtu „osob státně nespolehlivých“.⁶³ To se tedy týkalo majetku, který byl před 23. květnem 1945 vlastněn Němci, Maďary, kolaboranty a zrádci. Dále byla národní správa zavedena do podniků, kde to „vyžaduje plynulý chod výroby a hospodářského života, zejména v závodech, podnicích a majetkových podstatách opuštěných“.⁶⁴

Další podniky, které mohly spadat pod národní správu, byly ty, kde závodní rady odmítaly spolupracovat s původními vlastníky, ačkoliv podle formální stránky nespadaly pod dekret o národní správě. Takovéto chování odborů bylo součinné s politikou KSČ.

Pravidla o ustavování národních správ, překračovaly v určitých oblastech národní hledisko. Je to evidentní v X. kapitole košického vládního programu, který se týká zajištění majetku akciových společností, kde ve vedení byly „osoby státně nespolehlivé“, tedy Němci, Maďaři, kolaboranti a zrádci. Podle této teze pod národní správu spadaly všechny podíly vlastníků těchto společností, bez ohledu na spoluvlastníky, vůči kterým nebyly žádné námítky, kvůli jejich státní spolehlivosti. Toto ustanovení mělo vyloučit potencionálně rozvratné zásahy ze strany majitelů. Na základě tohoto ustanovení došlo k tomu, že ještě před vyhlášením výše zmíněného dekretu byla zřizována národní správa v průmyslových

---

⁶¹ LHOTA, Václav. *Znárodnění v Československu: 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1987, s. 59-73.

⁶² *Ibid.*, s. 60.

⁶³ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 144. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁶⁴ Dekret prezidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1945, částka 47. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

podnicích jako kupříkladu ve Škodovo závodech, ve firmě Baťa nebo ve Vítkovických železárnách.⁶⁵

V dekretu o národní správě je podrobně zmíněno také jmenování, postavení, povinnosti a pravomoc národních správců. Mělo se za to, že se bude jednat o osobu, která je státně spolehlivá a bude mít v daném oboru potřebné znalosti a zkušenosti. Také bylo možné jmenovat sbor, který mohl počítat až pět členů národních správců, ale musel být mezi nimi určen hlavní člen. Bylo možné, aby národním správcem byla jmenována i právnická osoba, často poté národní podnik. Národní správce byl zvýšeně trestněprávně chráněn. Jeho osoba měla nárok na náhradu nákladů a na odměnu, která byla určena příslušným národním výborem. Národní správce spolupracoval se závodní radou a měl povinnosti vůči rezortním ministerstvům.⁶⁶

Ministr průmyslu Laušman během jmenování 24 národních správ u nejvýznamnějších českých průmyslových podniků, jako byly kupříkladu Škodovy závody nebo firma Baťa, mluvil o začátku nového hospodářského života, čímž dal najevo, že národní správy jsou jedním z kroků, které vedou ke znárodnění. Laušman ve svém projevu také velmi kritizoval poměry za první republiky. Národní správu chápal jako uskutečnění majetkových přesunů ve prospěch Československé samostatnosti. Mluvil o šlechtě, která podle něj dosud rozhodovala o zemědělské půdě a o průmyslu, v tomto kontextu zmiňuje, že dekret o národní správě a košický vládní program jsou nástroje, které „narovnávají“ majetkové poměry ve státě. Tedy Laušman nepředpokládal, že ve většině podniků, které již byly pod národní správou, by měl být jiný vývoj než znárodnění nebo konfiskace.⁶⁷

4.3 Konfiskace majetku

Již na začátku své práce jsem se zmínila o pojmu konfiskace, která s termínem znárodnění úzce souvisí. Po válce vláda nejprve uvažovala o konfiskaci, až poté přišly úvahy o znárodnění. Prvním dekretem o této konfiskaci byl dekret č. 12/1945 Sb. z června 1945. Dekret byl o „konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa“.⁶⁸ Ačkoliv osnova dekretu byla

---

⁶⁵ LHOTA, Václav. *Znárodnění v Československu: 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1987, s. 59-73.

⁶⁶ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 144-150. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a

přijata vládou, prezident Edvard Beneš s ní nesouhlasil. Na Benešovu stranu se přiklonili lidovci a národní socialisté. Problémů ohledně dekretu o konfiskaci nepřátelského majetku bylo hned několik. Jedna z kritik dekretu spočívala ve spojení zemědělské reformy s majetkem odsunutých Němců. Prezident Beneš chtěl, aby v textu dekretu byla přímo zmíněna tato spojitost, a to kvůli možné pozdější úpravě, která mohla nastat kvůli dohodě spojenců o odsunu a reparacích. Navíc požadoval, aby termín konfiskace byl zaměněn za termín vyvlastnění. S těmito návrhy prezidenta Beneše nesouhlasili především komunisté. Nakonec došlo ke kompromisu, který spočíval v tom, že dekret neměl být spojován přímo s náhradou započítanou do československých reparací, navíc vláda trvala také na pojmu konfiskace bez náhrady. Odsouhlaseny byly i náhrady pro německé antifašisty.

Ale tato dojednání neplatila pro celou republiku. Slovenská národní rada totiž vyvlastňovala zemědělský majetek s okamžitou platností a bez náhrady. Toto nařízení Slovenská národní rada vydala již na konci února 1945. Takže dekret č. 12/1945 byl vyhlášen pouze pro české země a konfiskoval bez náhrady majetek pro účely pozemkové reformy zemědělský majetek, který byl ve vlastnictví: „(a) osob německé a maďarské národnosti bez ohledu na státní příslušnost, (b) zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivších toto nepřátelství zejména za krize a války v letech 1938 až 1945, (c) akciových a jiných korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacionalistickým účelům“.⁶⁹ Výjimkou byly osoby, které se aktivním způsobem zapojovaly do boje o Československou republiku. Ať už o její celistvost nebo osvobození. Takovýmto osobám německé nebo maďarské národnosti majetek zabrán nebyl.⁷⁰

Majetek, který byl konfiskován připadl Národnímu pozemkovému fondu, který jej spravoval. Dále dekret pojednával o přidělování konfiskované půdy. Majetek byl rozdělen především mezi malozemědělce, deputátníky, zemědělské dělníky, obcím, okresům a stavebním a zemědělským družstvům. Pro přidělení půdy bylo podstatné i to, jestli se jedná o osobu státně spolehlivou.⁷¹ Osoby, kterým byla půda přidělena, musely platit náhradu, která byla stanovena podle výnosu. Nejmenší náhrada byla ve výši jedné průměrné roční úrody na přidělené půdě, naopak nejvíce byl dvojnásobek průměrné úrody za rok. Jedny

---

ústavů. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. Praha: Státní tiskárna, 1945, částka 4. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

⁶⁹ KUKLÍK, Jan. *Znárodně Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 151-152. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁷⁰ *Ibid.*, s. 150-157.

⁷¹ *Ibid.*

z prvních přidělů byly na předány na statcích Rudolfa Berana a hraběte Kinského, jednalo se o symbolický akt, neboť pozemkovou reformu doprovázela různá nacionalistická hesla, která se kupříkladu týkala odčinění událostí na Bílé hoře.⁷²

Důležité je určitě i zmínit s tím související dekret č. 28/1945 Sb.. Název byl následující: „Dekret prezidenta republiky o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci“.⁷³ Tento dekret definoval jakým způsobem bude majetek přidělován, kdy má být zaplacená náhrada a převod vlastnictví.

Během dvou let, konkrétně v letech 1945 až 1947, byl v českých zemích konfiskován majetek, který dosahoval téměř 2,4 milionu hektarů rozlohy. Průměr přidělu se pohyboval kolem 9 hektarů. Do prosince roku 1947 se hlavně v pohraničí usídlilo 157 tisíc uchazečů o půdu, těmto osobám bylo přiděleno 937 tisíc hektarů zemědělské nebo lesní půdy. Zbytek pozemků zůstal státu nebo byl například přidělen obcím.⁷⁴

Dalším dekretem v rámci tématu konfiskace nepřátelského majetku, který považuji za podstatné zmínit je dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. z října 1945, který se týkal nejen konfiskace nepřátelského majetku, ale i Fondů národní obnovy. Na základě dekretu byl konfiskován movitý a nemovitý majetek a majetková práva, dekret měl celostátní platnost. Konfiskován byl majetek: „Německé říše, Maďarského království, veřejnoprávních korporací, NSDAP, maďarských politických stran a dalších německých a maďarských právnických osob včetně majetkových fondů“. Dále byl konfiskován: „Majetek fyzických osob národnosti německé, maďarské, s výjimkou osob, které prokázaly, že zůstaly věrné Československé republice. Zabrán byl i majetek osob, které „vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně ČSR, a dalších osob ve smyslu § 18 velkého retribučního dekretu“.⁷⁵ Konfiskace se nevztahovala na majetek, který byl pro osoby nutný v rámci uspokojení základních životních potřeb, nebo které byly nutné k výkonu povolání, jednalo se například o oblečení, peřiny nebo potraviny.

---

⁷² *Ibid.*

⁷³ Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1945, částka 14. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=28&r=1945>

⁷⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 150-157. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 155.

Zabavený majetek spravovaly Fondy národní obnovy, které sídlily v Praze a v Bratislavě. Tyto fondy majetek spravovaly jakožto zvláštní právnické osoby, které měly zajistit, aby majetek byl obstaráván ve prospěch Československého státu.

O tom, jak důležité přerozdělování majetku bylo politicky, jsem již zmiňovala. Význam přídělů nám dokazují kupříkladu protokoly o poradě národohospodářské komise ÚV KSČ, která se odehrála na počátku prosince 1945.⁷⁶

4.4 Příprava znárodňovacích dekretů prezidenta republiky

Následně po přijetí výše uvedených národních správ a konfiskací přišla etapa ekonomických reforem. Avšak přípravu komplikovali Sověti, kteří obsadili velké množství průmyslových podniků. Objevovaly se případy, kdy ze strany sovětských vojáků docházelo k zabavování výrobků, surovin, demontáží výrobních zařízení a jejich následný převoz do Sovětského svazu. Nešlo jen o zabavování majetku, ale i o jeho ničení. Sovětské jednotky za sebou v mnohých případech nechaly velké škody. Místní orgány se snažily situaci řešit, avšak nakonec musela reagovat i československá vláda. Sověti argumentovali tím, že se jedná o německý majetek.⁷⁷

O sovětské válečné kořisti proběhlo již v březnu 1945 jednání v Moskvě v čele s prezidentem Benešem. Jednalo se o tajnou dohodu mezi československou exilovou vládou a Sovětským svazem. Dohoda měla válečnou kořist definovat jako „německý (tj. nepřátelský) majetek (zařízení německých podniků a jiný ukořistěný majetek) na československém území, který měl podstatně důležitý vojenský význam a mohlo jej být využito k válečné výrobě“.⁷⁸ Pokud válečná kořist splňovala popis tohoto majetku, tak mohla být vyvezena ze země.

Nicméně situace se změnila po jednání s maršálem Koněvem, kdy bylo posléze k této dohodě přidáno zvláštní usnesení, které říkalo, že obsazené továrny mají být předány zpět Československu. Jan Kuklík k tomuto tématu ještě doplňuje, že je důležité říct, že Sovětský svaz nechtěl pouze vyvážet majetek z Československa. V roce 1945 Sovětský svaz daroval Československu celou řadu jinde konfiskovaných surovin a část válečné kořisti přenechali Československé armádě.⁷⁹

---

⁷⁶ *Ibid.*, s. 150-157.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 158.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 158-159.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 158-160.

Přípravu nekomplikovali jen Sověti, ale i politické spory, které se většinou týkaly rozsahu a náhrad znárodnění. První dva měsíce po válce nebylo zatím jasné, jak a kdy začít znárodnovací proces. Ale o tom, že tento proces proběhne, nikdo nepochyboval. V druhé polovině června 1945 se státní orgány a odborníci socialistického bloku začali zabývat různými opatřeními v ekonomice. Vláda měla svou hospodářskou radu, která projednávala náměty a změny v bankovníctví. Převládal názor, že znárodnění bank je prioritou, neboť byly zatíženy státními půjčkami.⁸⁰

Zajímavá je i činnost sjednocené odborové organizace a závodních rad v jednotlivých průmyslových závodech, která nám ukazuje další moment ve znárodnování. Co se týče bank a pojišťoven, tak do těch Ústřední rada odborů již v květnu 1945 poslala své pověřence. Tyto orgány přebíraly podniky do své správy, jednalo se tedy o uskutečňování radikálních socializačních představ. Jednalo se o konání bez právní opory.⁸¹

Právě komunisté a sociální demokraté byli těmi, kteří prosazovali rozsáhlé a rychlé znárodnění, naopak lidovci a Demokratická strana uvažovaly o přístupu, který bude pomalejší, rozvážnější a umírněnější. Uskutečňování těchto radikálních socializačních představ bylo zneužíváno pro politické cíle hlavně komunisty a sociálními demokraty. Zahraniční pozorovatelé tento postup považovali za nebezpečný.⁸²

Již v první polovině července 1945 došlo k zahájení přípravy znárodnovacích předpisů. V druhé polovině července 1945 se ustavila ústřední pracovní komise pro znárodnění průmyslů, ve které bylo 52 členů. V čele této komise byl ministr průmyslu Bohumil Laušman.⁸³

4.5 Znárodnění filmu

Nejprve došlo ke znárodnění filmu, a to podle dekretu č. 50/1945 Sb. ze dne 11. srpna 1945. V účinnost vešel 28. srpna 1945. Tento dekret byl podepsán o dva měsíce dříve nežli ostatní znárodnovací dekry. Již v roce 1944 byl připraven návrh dekretu o přechodné

---

⁸⁰ KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968. Knižnice kroniky práce a bojů, s. 18-21.

⁸¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 159-160. ISBN 978-80-87284-12-4. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁸² *Ibid.*, s. 160.

⁸³ BERGER, Oldřich. *Velké dílo: hospodářsko-politický profil československého znárodnění*. I. vydání. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946, s. 20-24.

úpravě věci filmových, který byl připraven v londýnském exilu. Připravilo ho ministerstvo hospodářské rekonstrukce, v čele tohoto resortu stál František Němec.⁸⁴

Jak jsem již zmiňovala, velkou úlohu v průběhu znárodnování sehrál komunista Václav Kopecký, který byl v čele ministerstva informací. Věřil, že právě film může KSČ posloužit jakožto významný propagandistický nástroj. Václav Kopecký navazoval v tomto ohledu na myšlenky některých levicových umělců a intelektuálů z konce třicátých let, kteří soudili, že filmový průmysl by měl být v rukou státu. O tom, že je nutné znárodnit film se jednalo již na schůzi předsednictva vlády Národní fronty v Košicích 23. dubna 1945. Následně Václav Kopecký a zaměstnanci z ministerstva informací čím dál více apelovali na tuto nutnost. Ale cesta k realizaci znárodnění filmového průmyslu nebyla vůbec jednoduchá, neboť proti byli lidovci, Demokratická strana a část národních socialistů. Návrh dekretu se sice třikrát změnil, ale nakonec žádný návrh na mírné znárodnění nebo zavedení pouhého státního dohledu neuspěl. Silné argumenty zaznívaly především z řad Demokratické strany. A to především v tom smyslu, že znárodnění překračuje Košický vládní program.

Avšak i přes tuto kritiku byl dekret podepsán. Podpis proběhl za účasti předsedy vlády Zdeňka Fierlingera, ministra Václava Kopeckého a přednosta ministerstva informací Vítězslava Nezvala, pod kterého měl znárodněný filmový průmysl patřit.

Dekret umožnil monopol státu na výrobu filmu, provozování filmových ateliérů, laboratorní zpracování filmu, distribuci filmů, veřejné promítání filmů a také na dovoz a vývoz filmů.

Co se týče dovozu filmu, netrvalo dlouho a začalo docházet k regulaci počtu filmů ze zahraničí ve prospěch Sovětského svazu. Dohoda se Sovětským státním filmem byla taková, že podíl SSSR na importu filmů do Československa bude činit 60%. Šlo o dohodu, kdy Československo muselo odebrat 100 filmů ze SSSR za jeden rok. Tento závazek se v dalším období měl zvyšovat o 5%.⁸⁵

4.6 Znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

„Znárodnění dolů a průmyslových podniků proběhlo ve dvou etapách. Nejprve došlo ke znárodnění dolů a některých velkých průmyslových podniků podle dekr. č. 100/1945 Sb., jehož ustanovení byla doplněna čl. II. novely č. 114/1948 Sb. Toto znárodnění se uskutečnilo

---

⁸⁴ JECH, Karel a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 389. ISBN 80-7239-115-1.

⁸⁵ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 170-174. ISBN 978-80-87284-12-4.

dne 27. října 1945 (Boh. A č. 1720/II). Druhou etapou bylo znárodnění některých dalších podniků, uvedených v čl. I. cit. zák., jež vstupuje v činnost dnem 1. ledna 1948.⁸⁶

Dne 19. října 1945 byl dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a průmyslových podniků hotový.⁸⁷ Jednalo se o dekret č. 100/1945 Sb. ze dne 24. října 1945, který nabyl účinnost 27. října 1945. V dekretu nebyl definován samotný pojem znárodnění, ale byly tam uvedeny jeho důsledky, skrze které se dá odvodit, jaké jsou cíle znárodnění.

Pokud mluvíme o znárodnění průmyslu v poválečném období, jedná se o znárodnění zestátněním, což vyjadřuje, jakým způsobem ke znárodnění dochází a jaké je následné postavení státu vůči národním podnikům. V tomto případě poválečného znárodnění průmyslu dochází tedy ke vzniku národních podniků, které vlastní stát, díky tomu může stát řídit výrobu a plánovat hospodářství. Do státního vlastnictví přechází „celá hospodářská jednotka, charakterizována určitou výrobou, včetně všech jejích závodů a zařízení, bez ohledu na to, jakou výrobou se zabývají,..“⁸⁸ Odškodnění za znárodnění se stanovuje podle toho, v jakém stavu se podnik nachází v den převzetí do rukou státu.

Původně měly být podniky převedeny pouze do národní správy, avšak vzhledem ke stavu hospodářství bylo rozhodnuto, že dojde k velkému zásahu do soukromého vlastnictví. Takže bylo rozhodnuto, že stát nejenže bude podniky řídit, ale bude je i vlastnit, což se hodilo i z důvodu toho, že na ně mohl napojit konfiskáty, které byly získané jako majetek nepřátel. Tyto vzniklé celky následně mohl stát řídit skrze celostátní plánování. Díky znárodnění se tedy následně mohly uskutečnit dvouleté a pětileté hospodářské plány.

Státu byly převedeny doly a některé průmyslové podniky. Jednalo se o důležité podniky energetického průmyslu, jako byly plynárny, elektrárny a teplárny. Dále šlo také o ocelárny, železárny, hutě na barvené kovy, válcovny, lisovny a tažírny kovů a podniků zbrojního průmyslu. Do rukou státu byla převedena i výroba gramofonových desek. U určitých podniků jako u průmyslu kovodělného, elektrotechnického, optiky, oděvního a průmyslu jemné mechaniky „stanovil dekret hranici pro znárodnění nad 500 zaměstnanců, u sléváren, obuvnických podniků a tkalcoven vlny nad 400 zaměstnanců, u chemického a chemicko-farmaceutického průmyslu, papíren a celulózek a podniků dřevozpracujícího průmyslu nad 300 zaměstnanců, u podniků pro výrobu cihlářského zboží nad 200

---

⁸⁶ NEŠPOR, Zdeněk. *Znárodnění dolů a průmyslu*. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čsl. průmyslu, 1948, s. 17.

⁸⁷ PUSTĚJOVSKÝ, Richard. *Znárodnění v roce 1945*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, obor České a československé právní dějiny. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/22951/150016135.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁸⁸ NEŠPOR, Zdeněk. *Znárodnění dolů a průmyslu*. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čsl. průmyslu, 1948, s. 26.

zaměstnanců a u podniků na výrobu stavební a technické keramiky, kachlového zboží a porcelánu a u pilařství nad 150 zaměstnanců“.⁸⁹

To vše bylo dojednáno na 56. schůzi vlády, která se konala 19. září 1945. Na tomto zasedání vláda schválila část dekretu o znárodnění. Výsledky této schůze byly úspěchem pro KSČ a levicové sociální demokraty, protože protlačili znárodnění ve většině oborů těžkého a klíčového průmyslu. V první vlně bylo do rukou státu převedeno 2 387 průmyslových podniků. Na další schůzi, tedy 57. dne 21. září, bylo projednáváno znárodnění v dalších průmyslových odvětvích. Jednalo se o chemický a chemicko-farmaceutický průmysl, dřevařský průmysl, průmysl stavebních hmot, sklářský, textilní, oděvní, kožedělní a keramický průmysl. Spousta těchto oborů nebyla pod národní správou a zůstávala v soukromém vlastnictví.⁹⁰

Příprava dekretů probíhala ve velmi hektické atmosféře, ale i přesto se vláda snažila za každou cenu dohodnout, aby nedošlo k politické krizi, která by mohla zničit spolupráci uvnitř Národní fronty. KSČ neustále opakovala, že nepožaduje znárodnění drobných a středních podniků, ani živností.⁹¹

Zdeněk Fierlinger, který zastával funkci předsedy vlády, se v kontextu znárodnění klíčového průmyslu vyjadřoval v tom smyslu, že musí být dostatečně rozsáhlé, aby stát mohl uplatňovat vliv na celé národní hospodářství. Naopak Hubert Ripka, ministr zahraničního obchodu, mluvil o strachu z rozsahu znárodnění, měl obavy z důsledků takto rozsáhlého znárodnění. Zastával názor, že si toho stát bere na sebe příliš. Dále varoval před konfliktem se zahraničím, jestliže bude uplatněné znárodnění i na podniky, kde hraje roli zahraniční kapitál. Při snaze omezit rozsah znárodnění spolupracovali ministři lidové a Demokratické strany. Jednou z velkých obav byla ta, že bez soukromého podnikání nebude ani zdravé soutěživosti. Paradoxně podporu zdravého konkurenčního prostředí Košický vládní program sliboval podporovat. A z tohoto důvodu byl vznesen požadavek, aby střední podniky znárodněny nebyly. Tento požadavek vznesl Hubert Ripka, František Hála, který byl představitelem lidové strany a Jan Ursíny, který byl představitelem Demokratické strany. Argumentovali opět Košickým vládním programem, kde stojí, že znárodněné mají být pouze průmyslové podniky, které mají naprosto klíčový význam. Upozorňovali na fakt, že

---

⁸⁹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 209. ISBN 978-80-87284-12-4.

⁹⁰ LHOTA, Václav. *Znárodnění v Československu: 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1987, s. 120-142.

⁹¹ *Ibid.*

znárodnění, které navrhují sociální demokraté s komunisty, dalekosáhle převyšuje Košický vládní program.⁹²

4.7 Znárodnění bank

„Znárodnění průmyslu a bank představovalo jakýsi vrcholný bod série hlubokých politických a sociálně ekonomických přeměn.“⁹³ Druhá světová válka přinesla československému peněžnictví problémy, a to hlavně bankám, které se nacházely na území bývalého Protektorátu Čechy a Morava.⁹⁴ Většina akciových bank byla doslova před krachem, výjimkou byla pouze Živnostenská banka, které se naopak podařilo za přízně okupačních úřadů fúzovat s několika jinými českými ústavy, vyhnula se velkému nakupování německých pokladničních poukázek a směnek a zachovala proto dostatečnou likviditu a schopnost dávat úvěry. Vláda stála před náročným úkolem obnovit národní hospodářství zpusťosené válkou. Válka a doslova „vyřabování“ Protektorátu Čechy a Morava nacisty vedla k inflaci a k naprosté absenci kapitálu, který by se dal použít pro investice, obdobně to platilo pro většinu Evropy. Dle tehdejšího mínění existovala naděje, že pokud budou banky ve státních rukou, budou intenzivněji úvěrovat hospodářskou obnovu.

Již od počátku okupace jak domácí odboj, tak ekonomové, zmiňovali požadavky na znárodnění klíčového průmyslu a bank. Znárodnění těchto dvou odvětví spolu úzce souviselo, neboť akciový kapitál průmyslu se z většiny nacházel v akciových bankách. Komunisté po okupaci ve vládě velmi lobovali za to, aby znárodněné podniky byly financovány již znárodněnými bankami. Domácí odboj vyjadřoval svůj názor na budoucnost republiky v programu „Za svobodu do nové Československé republiky“, kde se o zespolečnění hovořilo, respektive mělo jít o „výstavbu hospodářské demokracie, která by byla typem smíšeného hospodářství, s vedoucí úlohou sektoru zveřejněného.“ Jednalo se o program organizace Petiční výbor Věrní zůstaneme.⁹⁵

Znárodnění akciových bank a pojišťoven se setkal s obtížemi v Národním bloku a s nezájmem ministerstva financí. Finanční experti politických stran promýšleli tři varianty znárodnění bankovního sektoru. Návrh komunistické strany počítal s tím, že by došlo ke

---

⁹² LHOTA, Václav. *Znárodnění v Československu: 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1987, s. 120-142.

⁹³ KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968. Knižnice kroniky práce a bojů, s. 7-23.

⁹⁴ KALINEC, Tomáš. *Znárodnění v Československu v letech 1945 – 1948*. Praha, 2008. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářské a sociální politiky. Dostupné také z: <https://vskp.vse.cz/5474>

⁹⁵ KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968. Knižnice kroniky práce a bojů, s. 7-23.

znárodnění všech akciových bank.⁹⁶ Navrhovali, aby byly konfiskovány akcie nepřátel, zrádců a kolaborantů. Majitelům akcií, kteří byli chápáni jako státně spolehliví, měl stát poskytnout náhradu. Pokud jde o ovládání a řízení bankovního sektoru, komunisté doporučovali zřídit Národní radu peněžnictví, která by působila v celé republice, jejím hlavním úkolem by byla konsolidace situace v bankovním a hospodářská obnova. Nově měla vzniknout Ústřední správa bank s konkrétně stanovenými pravomocemi. Ústřední správa měla být podřízena Národní radě peněžnictví.⁹⁷

Sociální demokracie měla dvě varianty. První varianta spočívala v tom, že stát měl převzít do své správy všechny akciové banky, které „pozbyly veškerý vlastní kapitál nebo jejichž vlastní prostředky nepředstavovaly alespoň čtvrtinu spravovaného cizího kapitálu“. Jejich idea byla taková, že stát zřídí ze znárodněných bank akciovou společnost, kterou by byla Česká banka průmyslová, obchodní a zemědělská.⁹⁸

Ústřední rada odborů (ÚRO) chtěla, aby Národní banka měla ve své gesci kontrolování a řízení celého peněžnictví v sekci měnové a devizové a zároveň, aby regulovala peněžní a kapitálový trh.⁹⁹ Akciové banky navrhovala ÚRO soustředit v jednu jedinou státní banku s odbory pro průmysl, vnitřní a zahraniční obchod a zemědělství. Tento návrh ÚRO zahrnoval poskytnutí náhrady akcionářům.

Na rozdíl od již zmíněných pojetí, jak převést bankovní sektor do rukou státu, experti národně socialistické strany nepokládali za nutné přistoupit ke znárodnění. Připouštěli jen variantu, že by se znárodnily konkrétní banky, které se během okupace sloučily s bankami nacistického Německa.¹⁰⁰

V následných jednáních bankovních odborníků stran Národního bloku a ÚRO akceptovali zástupci odborů a sociální demokracie návrhy dekretu, které předložila komunistická strana. Naopak odborníci Národních socialistů chtěli převést akciové banky pod státní vedení bez vlastnických změn, přičemž se odvolávali na Košický vládní program.

Nakonec došlo k dohodě, neboť tlak veřejnosti na znárodnění byl velký. Takže Lidová a Demokratická strana se nakonec přiklonily ke znárodnění bank zestátněním. Akciové banky byly znárodněny na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 24. října

---

⁹⁶ Netýkalo se to veřejnoprávních ústavů, ačkoliv některé měly charakter bank. Konkrétně se podle KSČ nemělo znárodnění v bankovním týkat: úvěrových družstev, okresní hospodářské záložny, občanské záložny a spořitelny.

⁹⁷ KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968. Knižnice kroniky práce a bojů, s. 7-23.

⁹⁸ 60 let od počátku první vlny znárodnění v Československu: Seminář Centra pro studium demokracie a kultury. *Revue Politika*. 2005, III. (10/2005). Dostupné také z: <https://www.cdk.cz/60-let-od-pocátku-první-vlny-znárodnění-v-československu>

⁹⁹ Ústřední rada odborů (ÚRO) byla jednotná odborová organizace v Československu po roce 1945.

¹⁰⁰ Jednalo se hlavně o Českou banku Union a Českou eskomptní banku.

1945. V Českých zemích se znárodnění týkalo deseti bank, které se staly národními podniky. Za znárodnění měla být náhrada, avšak ta zcela poskytnuta nebyla, neboť nárok na ni byl formálně zrušen zákonem o měnové reformě z roku 1953.¹⁰¹

V prvních poválečných měsících existovaly v Československu dvě cedulové banky. Jednalo se o Národní banku pro Čechy a Moravu a Slovenskou národní banku. V říjnu 1945 bylo rozhodnuto o ukončení existence těchto dvou bank. Národní banka pro Čechy a Moravu byla rozšířena i na zbytek území Československa a ze Slovenské národní banky se stala národní banka Československá.¹⁰²

Nejdůležitější roli měly akciové obchodní banky. Po druhé světové válce jich působilo na území Československa čtrnáct, osm v českých zemích a šest na Slovensku. Ihned po válce probíhala likvidace německých bank, a naopak byla obnovována činnost bank, které během války zanikly. Jednalo se o Pražské úvěrní banky a Legiobanky.

Postátněny byly nakonec všechny akciové banky. Tím byla vytvořena struktura 14 československých bank, tedy národních podniků. Znárodněny nebyly lidové peněžní ústavy družstevního typu a Národní banka československá, která byla znárodněna až po Únorovém puči v roce 1948.¹⁰³

4.8 Výsledky znárodnění v Československu

V únoru roku 1946 hodnotila národohospodářská komise ÚV KSČ postup znárodnění. Výstupem tohoto hodnocení bylo, že znárodnění nepostupovalo stejně rychle ve všech oborech. Velké zpoždění podle nich měly energetické podniky, dále jako příliš pomalé hodnotili znárodnění potravinářského průmyslu a keramických závodů. Jako problém byl také chápán „vztah mezi konfiskací a znárodněním v podnicích v pohraničí“.¹⁰⁴

V důsledku znárodnění vznikla v období třetí republiky „vícesektorová ekonomika“, mimo státní existoval ještě družstevní a soukromý sektor.¹⁰⁵ Ten státní, mimo vlastní národní podniky, tvořily i konfiskáty. V oblasti průmyslu byl státní sektor nejvýznamnější, jednalo se až o 70% předválečné výroby. Sektor družstevní „reprezentovalo mimo

---

¹⁰¹ 60 let od počátku první vlny znárodnění v Československu: Seminář Centra pro studium demokracie a kultury. *Revue Politika*. 2005, III. (10/2005). Dostupné také z: <https://www.cdk.cz/60-let-od-pocatku-prvni-vlny-znarodnovani-v-ceskoslovensku>

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 265. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 266.

zemědělství 1 338 družstev a neznárodněných podniků bylo v roce 1946 napočítáno 14 612 (registrovaných v ústředním svazu průmyslu) zaměstnávajících 433 981 osob¹⁰⁶. Podle údajů Karla Kaplana bylo v soukromém vlastnictví přibližně 8 140 firem. Soukromé podnikání se udrželo spíše v malých podnicích, převážně se jednalo o stavebnictví, sklářství, potravinářství nebo o textilní a oděvní průmysl. Do soukromého sektoru patřilo také zemědělství, maloobchod, velkoobchod, zahraniční obchod a vlastníci činžovních domů.

V listopadu roku 1945 hodnotila ÚV KSČ znárodnění tak, že první opatření zasáhla proti „velké buržoazii“, k tomu komunisté dodávali, že stále ještě existuje malá a střední buržoazie.¹⁰⁷ Podle Karla Kaplana byla významným znakem sociálního postavení buržoazie nejistota a obecně obava o budoucnost, a to navzdory tomu, že politické strany slibovaly, že soukromé vlastnictví malých a středních podnikatelů bude zachováno.¹⁰⁸ Nicméně i přes tato politická prohlášení nejvyšších představitelů politických stran se objevily další požadavky na znárodnění. Dokonce již na jaře roku 1946 byl zhotoven první návrh na znárodnění velkých obchodních a jednotkových domů. Měly být znárodněny podniky, které „měly roční obrat více než 10 milionů a více než 100 zaměstnanců“.¹⁰⁹ Tento návrh navazoval na dekret č. 100/1945 Sb., a to včetně stanovení náhrad, organizace národního podniku a trestní ochrany. Nicméně další znárodnění se stalo otázkou, která byla spojená především s volbami do Ústavodárného Národního shromáždění.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968. Knižnice kroniky práce a bojů, s. 101.

¹⁰⁹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 267. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹¹⁰ *Ibid.*

5. Znárodnění ve Velké Británii po druhé světové válce

5.1 Úvod do znárodnění

Po skončení druhé světové války měla Labouristická strana nebývalou voličskou podporu, po volbách v roce 1945 získala velmi silný mandát a disponovala většinou. Labouristé byli poprvé v situaci, ve které mohli bez větších problémů prosadit značnou část svých dlouhodobých cílů, především realizovat znárodnění a položit základy pro *Welfare state*.¹¹¹ Výhra Labour Party ve volbách postavila stranu před úkol splnit sliby, které svým voličům dala. Labouristé slíbili, že převedou do veřejného vlastnictví dopravu, průmyslové podniky vyrábějící železo a ocel, průmysl paliv, energetiky a Bank of England. Vše se mělo řídit znárodnovacím programem Herberta Morrisona. Do roku 1948 chtěli labouristé tento program zrealizovat a následující dva roky plánovali zlepšování zavedených opatření.¹¹² V programu labouristů byl tedy vytvořen základ pro poválečný sociální stát a pro větší zapojení státu do ekonomiky. Mnohé z toho, co se pozdější vlády Margaret Thatcherové snažily reorganizovat a reformovat, mělo svůj původ právě v legislativním programu labouristů mezi lety 1945-1951.

Čtyři pětiny ze všech sektorů, které byly znárodněny mezi lety 1900 až 1950 přešly do rukou států právě po druhé světové válce, kdy byla u moci labouristická vláda. Cílem labouristů byla efektivní výroba a zvýšení produktivity práce. Ve Velké Británii bylo realizováno tzv. korporátní znárodnění, to znamená, že stát byl akcionářem podniku, ale i přesto si zachoval svou právní subjektivitu a zaměstnanci tohoto podniku se převážně nestali státními zaměstnanci.¹¹³ Převod majetku na stát činil vládu plně odpovědnou za znárodněná odvětví a bylo třeba najít určitou rovnováhu mezi dohledem nad danými sektory a poskytnutím dostatečného prostoru manažerům, kteří podniky řídili. Tedy jinými slovy, snažili se o to, aby podnikům zůstala určitá ekonomická autonomie. Z pohledu Morrisona měla veřejná korporace oproti té soukromé nesporné výhody. Veřejná korporace podle něj

---

¹¹¹ Termín *Welfare state* můžeme přeložit velmi zjednodušeně přeložit jako sociální stát. Nicméně souvisí mj. se sociálními reformami po druhé světové válce.

¹¹² KOSTELECKÝ, Václav. *Znárodnění a plánování v Anglii*. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1947. Sbírnka přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou, s. 15.

¹¹³ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhełova__Luka_Nikodym__Toma_Nikodym_93-106.pdf

nebyla pouhým podnikem, jehož hlavním cílem byl zisk, ale korporací, kde se správní rada a její funkcionáři považují za „strážce veřejného zájmu“.¹¹⁴

Znárodnění zde proběhlo především z důvodu toho, aby pod veřejnou správou byly podniky, které jsou zanedbané. To se týkalo hlavně uhelných dolů. Za důležité bylo považováno, aby byla zmechanizována a zvýšena těžba. Důvodem byl fakt, že produktivita těžby ve Velké Británii byla nejnižší v Evropě. Avšak nešlo jen o zvýšení těžby, důležité bylo i to, aby se horníkům zlepšily pracovní podmínky. Bylo by mylné si myslet, že Britové předpokládali, že se znárodněním vše vyřeší, ale za určitých okolností a v určitých případech k tomu metoda znárodnění měla dopomoci.¹¹⁵

Nakonec se ve Velké Británii v roce 1951 státní podniky podílely 19,5% na tvorbě hrubého fixního kapitálu. Během pěti let, tedy do roku 1950, vytvořili státní sektor, ve kterém bylo zaměstnáno 1 986 000 osob.¹¹⁶ Cílem bylo, jak již bylo řečeno, aby nově vytvořené subjekty sloužily veřejným zájmům. Všechny nové státní podniky tedy měly výrazně národní zaměření, které souviselo s programem poválečné obnovy. Hlavním rys znárodnovacích zákonů, tedy sloužit veřejnému zájmu, byl dokonce do zákonů vepsán.

Attleeho kabinet měl silnou většinu v parlamentu, takže znárodnění prosadil nakonec bez větších obtíží. Důležitý byl i fakt, že na straně labouristů stála veřejnost. Dle průzkumů z roku 1945 podporovalo znárodnění až 62% Britů. Zároveň konzervativci znárodnění příliš neobjíkotovali, takže labouristé nakonec nemuseli dělat ani moc ústupků.¹¹⁷

Ačkoliv ve Velké Británii mnohé významné skupiny společnosti podporovaly veřejné vlastnictví, konečná podoba znárodnění byla ovlivněna hlavně labouristy. Znárodněná odvětví měla být dostupná všem zákazníkům. „Levné a efektivní služby“, to bylo jedno z hesel znárodnování ve Velké Británii.¹¹⁸

---

¹¹⁴ CHICK, Martin. *Industrial policy in Britain 1945-1951*. Economic planning, nationalisation and the Labour governments. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 83-91. ISBN 0-521-48291-7.

¹¹⁵ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova_Luka_Nikodym_Toma_Nikodym_93-106.pdf

¹¹⁶ Tento údaj se uvádí bez železáren a oceláren, ve kterých pracovalo dalších 230 tisíc lidí.

¹¹⁷ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova_Luka_Nikodym_Toma_Nikodym_93-106.pdf

¹¹⁸ TONINELLI, Pier Angelo. *The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 169. ISBN 0-521-78081-0.

5.2 Britská okupační zóna Německa

Labouristická strana připravila i plán znárodnění pro poválečné Německo, tedy především pro svou okupační zónu. Jednalo se o znárodnění německého těžkého průmyslu. Jak jsem již zmiňovala, pro znárodnění se ve Velké Británii používal spíše pojem socializace, tedy *socialisation*. V Německu se také používal termín socializace a to z důvodu, že žádná „národní“ vláda tam v tomto období neexistovala, takže pojem znárodnění se příliš nehodil. Labouristé pro Německo plánovali znárodnění majetku osob, které byly nějakým způsobem spojené s nacistickým režimem. Také se velmi argumentovalo bezpečnostním hlediskem, právě socializace měla být nástrojem, který zaručí, že německá armáda se znovu neobnoví, tedy že nedojde k tzv. remilitarizaci. Dále byla samozřejmě důležitá i obnova válkou zničeného Německa. Téma socializace bylo probíráno velmi dlouho, v rámci parlamentní rady až do května 1949. Britové se snažili tlačit na odbory a politické strany, aby znárodnění bylo rozsáhlé, nicméně neuspěli.¹¹⁹ Spolkový zákon určil, že přírodní zdroje a základní výrobní prostředky by měly být v rukou státu nebo by měly být převedeny do nějaké formy veřejně kontrolovaného hospodářství. Po vzniku Spolkové republiky Německo Konrád Adenauer ani Američané znárodnění příliš neprosazovali, pokud ano, tak se týkalo spíše znárodnění dolů. Znárodnění nebylo v tuto dobu podstatné ani pro sociální demokracii nebo odbory, obecně ve SRN nebylo vlastnictví prioritní otázkou. V roce 1950 byla labouristická verze znárodnění definitivně zavrhnuta.¹²⁰

5.3 Bank of England

Hlavní změny v Bank of England, které byly navrženy ministrem financí Hughem Daltonem, prošly poměrně rychle dolní komorou parlamentu. Tyto změny spočívaly v tom, že bývalé bankovní akcie měly být vyměněny za státní akcie, a to pouze za tříprocentní úrok. Dále mělo být ministerstvu financí umožněno vydávat bance směrnice „ve veřejném zájmu“. Plán byl takový, že národní peněžní systém se má dostat pod veřejnou kontrolu. Hughovi Daltonovi stačily na znárodnění Bank of England pouze tři strany, zákon měl čtyři články. Před přípravou znárodnění sledoval situaci kolem banky velmi bedlivě. V meziválečných

---

¹¹⁹ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 327-338. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹²⁰ *Ibid.*

letech byl členem diskusního Klubu X,Y,Z.¹²¹ Na těchto diskuzích často padal názor, že nemá význam znárodnit celý finanční sektor. Hugh Dalton stál za myšlenkou, že stačí znárodnit Bank of England a dát jí kompetence kontrolovat zbytek finančních institucí.¹²²

Znárodnění v roce 1946 pro banku znamenalo, že je ve vlastnictví vlády, nikoli soukromých akcionářů. Banka byla sice dlouhou dobu v soukromém vlastnictví, ale jednalo se o veřejnou instituci, která jednala v národním zájmu. To znamená, že i během doby, kdy byla v soukromém vlastnictví, byla její činnost určována vládou. Znárodnění Bank of England dalo vládě pravomoc jmenovat guvernéry a ředitele banky.¹²³ Respektive ředitele jmenoval král, ale dělo se to na základě návrhu vlády formou tzv. Royal Letters Patents.¹²⁴ Dále byl snížen počet ředitelů z 24 na 16.¹²⁵ Hugh Dalton nechal všechny prominentní ředitele ve svých funkcích, dokonce i včetně těch, které neměla ráda Labour Party a odbory. Ani přes takovou antipatii se neozvala kritika.¹²⁶

Znárodněním „staré dámy“, jak se Bank of England přezdívá, získal stát kontrolu nad peněžním sektorem a mohl dohlížet na činnost bankovních institucí ve Velké Británii. Avšak skutečná kontrola nad finančními pohyby spočívala především v opatřeních a zákonech.¹²⁷ Vláda měla pravomoc dávat bance pokyny, ale podle oficiální internetové stránky Bank of England nebyla tato pravomoc využita. Naopak banka mohla, jestliže to ministerstvo financí odsouhlasilo, vydávat instrukce k akciovým bankám.¹²⁸

Jednalo se o první britské znárodnění. Návrh zákona navazoval na labouristický znárodnovací předpis z dvacátých let. V prosinci 1945 byl návrh zákona schválen parlamentem. Bank of England tak získala statut veřejné korporace.¹²⁹ Co se týče

---

¹²¹ Diskusního klubu X,Y,Z (X,Y,Z Club) se účastnili další důležité strůjci britské poválečné ekonomické politiky Evan Durbin a Douglas Jay.

¹²² ERVA, Martin. *Znárodnění ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹²³ Bank of England. *Our History* [online]. London: Bank of England [cit. 7.7.2021]. Dostupné z: <https://www.bankofengland.co.uk/about/history>

¹²⁴ Letter patent je formou udělení určité hodnosti, úřadu, výsady apod.

¹²⁵ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 327-338. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹²⁶ ERVA, Martin. *Znárodnění ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹²⁷ MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 100-101. ISBN 0-19-285150-0.

¹²⁸ Bank of England. *Our History* [online]. London: Bank of England [cit. 7.7.2021]. Dostupné z: <https://www.bankofengland.co.uk/about/history>

¹²⁹ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 331. ISBN 978-80-87284-12-4.

kompenzací, držitelé akcií mohli být vyplaceni tříprocentními vládními dluhopisy, tedy v zásadě se jednalo o stejný výnos jako u předešlých akcií.¹³⁰

5.4 Znárodnění uhelného průmyslu

Již v první polovině roku 1944 byl proveden průzkum o tom, co si lidé myslí o nápadu labouristů na znárodnění dolů. Více jak 60% Britů vidělo ve znárodnění nejlepší možné řešení klesajících dodávek uhlí. Znárodnění uhlí bylo populární a vyvolávalo velká očekávání, a to nejen u veřejnosti, ale i u horníků, kteří očekávali vyšší mzdy a lepší pracovní podmínky. Doufali, že se jim zkrátí pracovní doba a dostanou více volna. Zaměstnanci v uhelném průmyslu již patnáct let propagovali znárodnění dolů. Veřejnost si představovala, že jim stát zaručí dostatek uhlí a nízké ceny. Nicméně vzhledem k důležitosti tohoto odvětví a k velkému tlaku veřejnosti, byl bezprostředně po výhře Labour Party ve volbách oznámen plán na znárodnění dolů.¹³¹ V listopadu 1946 bylo odsouhlaseno rozhodnutí, že druhým znárodnovacím opatřením bude právě zákon o znárodnění dolů. Tento zákon byl pro labouristy klíčový, neboť právě uhlí bylo důležitou surovinou pro rekonstrukci. Podle Kennetha O. Morgana se jednalo o vrchol první fáze znárodnění, kterou labouristická vláda uskutečnila.¹³²

Státní kontrole a znárodnění tohoto odvětví nebránili ani sami vlastníci. Stav uhelných dolů byl velmi špatný, v těžbě nešlo pokračovat bez rozsáhlých investic, na které soukromé podnikání nemělo dostatečné finance. Konzervativci chtěli, aby stát sice zakročil, avšak jen tím, že by poskytl nutné prostředky a dále by již neřešil, jak je s těmito prostředky nakládáno. Tento návrh neprošel a v červenci 1946 se stala osnova o znárodnění uhelných dolů zákonem. V lednu 1947 přešla jejich správa do rukou nově zřízeného National Coal Board - ředitelství znárodněných dolů. Tato správa byla veřejnou korporací. Znárodnění uhelného průmyslu se více než kterékoli jiné soustředilo na nedostatky soukromého vlastnictví. Zatímco znárodnění železa a oceli vyvolávalo závažné otázky, kupříkladu jaké výhody přinese převedení tohoto odvětví ze soukromého do veřejného vlastnictví.¹³³

---

¹³⁰ MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 100-101. ISBN 0-19-285150-0.

¹³¹ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova_Luka_Nikodym_Toma_Nikodym_93-106.pdf

¹³² MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 100-101. ISBN 0-19-285150-0.

¹³³ *Ibid.*

Uhelná správa byla veřejnou korporací a byla řízena devítičlennou radou. V jejím čele stál Lord Hynley. Tato národní uhelná správa rozhodovala o mnohém, kupříkladu o cenách nebo o pracovních podmínkách pro zaměstnance v dolech. Zároveň se uhelná správa měla podílet na plánovaném rozvoji tohoto sektoru, ale plán se dlouho odkládal, nakonec byl přijat až v roce 1950 a to pod názvem Plan for Coal. Jednalo se o program na dalších 15 let, který předpokládal velké investice, modernizaci a zvýšení efektivity.¹³⁴

Uhelný průmysl byl životně důležitým odvětvím, které mělo zásadní význam pro ekonomiku Velké Británie a po mnoho let také pro její export. V den znárodnění se v hornických obcích od jižního Walesu po Nottingham, Yorkshire, Durham a Fife objevovaly oslavy. Avšak ve skutečnosti během těchto oslav problémy v uhelném průmyslu narůstaly. Uhelnému průmyslu se obecně, ať už v soukromém nebo veřejném vlastnictví, nedařilo zvrátit nebezpečný trend nízké těžby. To vyvolávalo v posledních měsících roku 1946 především u Atleeho a Morrisona velké obavy. V tuto dobu se také projevoval naprosto zřejmý nedostatek horníků. Problémem bylo i zavedení pětidenního pracovního týdne a prodloužení dovolené horníkům.¹³⁵

Už v roce 1947 se začalo ukazovat, že stávky a průmyslové nepokoje v uhelném průmyslu nejsou minulostí. Tyto nepokoje svědčily o tom, že v tomto odvětví jsou stále stejné problémy, bez ohledu na novou vlastnickou strukturu. Ze strany zaměstnanců uhelného průmyslu byla slyšet především kritika na nízké mzdy a vládní politiku, která záměrně udržuje nízkou cenu uhlí. Sice bylo dosaženo historického úspěchu v podobě veřejného vlastnictví, o kterou horníci usilovali skoro půl století, ale sociální spravedlnost, kterou požadovali, dle jejich mínění, nedostali.¹³⁶

Nicméně i přes tyto nespokojené ohlasy je důležité zmínit, že znárodnění ve Velké Británii mělo sociální rozměr. V rámci uhelného průmyslu byla zřízena Komise sociální péče pro horníky. Tato desetičlenná komise měla za úkol projednávat celou řadu nejen sociálních otázek s ministerským výborem pro socializaci průmyslu.

Náhrada za znárodněné doly byla velmi komplikovaně řešena. Doly byly převzaty za náhradu, která měla odpovídat prodejní ceně na „volném trhu všech dolů najednou jako podniku v chodu (as a going concern), prodávajícím ochotným prodat kupci ochotnému koupit (by a willing buyer) na základě rozumného udržitelného čistého důchodu, jaký by

---

¹³⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodně Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 332. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹³⁵ MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 105-107. ISBN 0-19-285150-0.

¹³⁶ *Ibid.*

doly jako celek mohly poskytnout, kdyby nebylo došlo ke znárodnění“.¹³⁷ Poté konkrétní částku, která měla být náhradou za znárodněný majetek určoval zvláštní tribunál. Náhrada byla postupně rozvržena na jednotlivé oblasti, poté na jednotlivé společnosti a na jejich vlastníky. Kompenzace byla vydána ve státěm zaručených cenných papírech. Takovýto způsob náhrady nebyl pravidlem. Ale uplatnil se také ještě u převzetí světové komunikační sítě (Cable and Wireless Lid), kdy základem byl také čistý rozumně očekávatelný příjem.¹³⁸

5.5 Znárodnění dopravy

Znárodnění dopravy bylo poměrně kontroverzním tématem. Během debaty a přípravy zákona se odhalil problém, který se týkal znárodnění autobusové a dálkové automobilové dopravy. Labouristé prosazovali sloučení dopravních firem znárodněním, pokud se jednalo o nákladní automobily, železnice a plavební kanály. Zákon o dopravě znárodnil 600 tisíc nákladních automobilů, 60 železničních společností a 13 plavebních společností.¹³⁹ I v tomto případě byla vytvořena v Britské dopravní rada jako veřejná korporace.¹⁴⁰ Tato rada se zodpovídala ministerstvu dopravy.¹⁴¹

Nejdůležitější myšlenkou znárodnění dopravy bylo to, aby železniční, silniční a říční doprava byla integrována pod Britskou dopravní komisí a ustavil se tak závod se skoro sedm set padesáti tisíci zaměstnanci. Ministr dopravy Alfred Barnes se sám nechal slyšet, že se jedná o velmi ambiciózní plán, který představuje největší socializační opatření, které kdy bylo překládáno parlamentu v demokratické zemi. Jedním z faktů, na který ministr dopravy Barnes upozorňoval byl ten, že ostatní členské státy Commonwealthu mají značnou část dopravy také ve státním vlastnictví. Austrálie a Nový Zéland má dokonce 95% ve svém vlastnictví. Naproti tomu Velká Británie má 100% v osobním vlastnictví.¹⁴²

Podle Barnese se jednalo o dokončení unifikace. Tedy dle jeho slov tím lze předejít „nerovnoměrnému rozdělení zdrojů“. Řešení viděl právě ve znárodnění a unifikaci. Znárodnění také mělo řešit problémy, které přinesla válka. Kupříkladu zaostalost vozového

---

¹³⁷ KOSTELECKÝ, Václav. *Znárodnění a plánování v Anglii*. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1947. Sbíрка přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou, s. 12-20.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ Transport Act

¹⁴⁰ British Transport Commission

¹⁴¹ KOSTELECKÝ, Václav. *Znárodnění a plánování v Anglii*. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1947. Sbíрка přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou, s. 12-20.

¹⁴² ERVA, Martin. *Znárodnění ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf?sequence=1&isAllowed=y

parku. Hlavně labouristé měli ideu, že znárodněním vrátí slávu vodní a železniční dopravě. Tyto dvě odvětví upadaly zejména kvůli konkurenci s dopravou silniční, která byla nejméně regulovaná.¹⁴³

Kolem tohoto zákona bylo spousta kontroverzí, zčásti nepochybně i z důvodu, že se vláda dostala do finančních potíží. Kromě znárodnění železnic byla do státních rukou převedena i silniční doprava. Britská dopravní komise jednala po vzoru dřívějších zákonů a navrhla systém silniční a železniční dopravy, a to jak osobní, tak nákladní, znárodnit. Cílem mělo být zamezit konkurenčnímu prostředí a zvětšit efektivitu. Znárodnění železnic vyvolalo jen malý nesouhlas, neboť kořeny sjednocení železnic můžeme vidět již po první světové válce, kdy se sice vyhnuly znárodnění, ale byly podle zákona o železnicích z roku 1921 nuceně sloučeny. Sám Churchill byl v té době zastáncem převedení železnic do rukou státu, a to z důvodu efektivitu. Vládní zásahy s cílem zlepšit efektivitu se staly běžným tématem meziválečného období.¹⁴⁴

Avšak silniční doprava vyvolávala poněkud kontroverze. Kenneth O. Morgan ve svém díle píše, že opozice proti návrhu zákona o dopravě tvrdě bojovala. Bála se ohrožení svobody malých silničních dopravců, tedy držitelů tzv. licence C. Mnozí příznivci vlády byli sami nespokojeni s tímto aspektem návrhu zákona, který hájil ministr dopravy Alfred Barnes. Dlouhý boj se odehrával ve fázi projednávání návrhu zákona o dopravě ve výborech Lordů, kteří se pokusili vzdorovat významného vládnímu zákonu. Jednalo se právě o změnu licencí C, která se týkala přibližně 350 000 vozidel. Nakonec po diskusi vláda v otázce licencí C ustoupila. Pasáž o znárodnění dopravců s C licenci byla stažena kde dni 13. března 1947. Nicméně tento spor nebyl zapomenut. Dopravní odbory oprávněně poukazovaly na to, že počet licencí C měl po roce 1947 prudce stoupající tendenci. V prosinci 1949 se opět počet licencí zvýšil přibližně o 100 000, následně v červnu 1951 dosáhl celkového počtu 766 578.¹⁴⁵

Náhrada za znárodnění byla i v tomto sektoru provedena. Kompenzace byla vyměřena podle hodnoty akcií k listopadu 1946 nebo k první polovině roku 1945. Brala se v úvahu hodnota, která byla nejvyšší. Na kompenzace byly vydávány státní dluhopisy.¹⁴⁶

---

¹⁴³ MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 107-110. ISBN 0-19-285150-0.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 335. ISBN 978-80-87284-12-4.

5.6 Elektrická energie

Snahu o znárodnění elektřiny můžeme vidět již od druhé poloviny 19. století. V roce 1926 byl vytvořen Centrální výbor pro elektřinu (Central Electricity Board), který sjednotil všechny městské energetické stanice. Nicméně přes veškeré tyto snahy zůstala elektřina dlouho v soukromých rukou.¹⁴⁷

Ve většině jiných odvětvích, kupříkladu v uhelném průmyslu, existovaly dlouhodobě zavedené vazby mezi odbory a Labouristickou stranou. Oproti tomu jiná odvětví, která byla také znárodněna, jako byla elektřina, tyto vazby neměla. Tento sektor byl sice investičně velmi náročný, ale byl na historickém vzestupu, bylo zřejmé, že je to sektor, který je pro budoucnost Velké Británie důležitý. Každopádně v případě elektrické energie neexistoval žádný bezprostřední důvod pro znárodnění celého odvětví. Zároveň tohle odvětví ukazovalo, že soukromý a veřejný sektor může fungovat společně.¹⁴⁸

Rozhodnutí znárodnit celý elektroenergetický průmysl odráželo rostoucí význam politických a sociálních argumentů pro znárodnění, které se začaly objevovat již během války. Jedním z těchto argumentů bylo rozšíření dodávek elektřiny do venkovských oblastí a částí městských aglomerací, které soukromé podniky nechtěly zásobovat. Volání po zvýšení dostupnosti elektřiny sílilo během 30. let. Herbert Morrison jako ministr dopravy v menšinové labouristické vládě v letech 1919-31 usiloval o rozšíření dodávek a o reorganizaci. Během druhé světové války se toto téma začala opět diskutovat a připravil se návrh, který byl po válce realizován.¹⁴⁹

Pro Morrisona byly nízké jednotné ceny, efektivita a dostupnost vzájemně propojeny. Chtěl zajistit vyšší efektivitu, snížit náklady a přebytečné prostředky použít v oblastech, kde elektřina buď není nebo je nepřiměřeně drahá. Tento segment byl pro vládu atraktivní, neboť obecně cílem labouristů bylo, aby se znárodnila ta odvětví, která jsou pro lidi důležitá v každodenním životě. Nicméně neexistoval žádný ekonomický důvod, proč by měla být zrovna elektřina znárodněna.¹⁵⁰

Elektrifikační zákon (Electricity Act) byl přijat v roce 1947. Tento zákon vytvořil „centrální veřejnoprávní orgán nazvaný British Electricity Authority“.¹⁵¹ Tomuto orgánu

---

¹⁴⁷ CHICK, Martin. *Industrial policy in Britain 1945-1951*. Economic planning, nationalisation and the Labour governments. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 83-91. ISBN 0-521-48291-7.

¹⁴⁸ *Ibid.*, s. 80-82.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 333. ISBN 978-80-87284-12-4.

byla svěřena výroba a distribuce elektřiny a také činnost regionálních správ. Každá regionální správa měla Poradní radu, ve které byli zastoupeni „spotřebitelé a společnosti zainteresované na výrobě a distribuci v oblasti“.¹⁵²

Znárodnění elektrické energie bylo provedeno za náhradu, která byla vyměřena podle výnosů z roku 1945. Tento zákon prošel bez problému parlamentem, dokonce ani konzervativní strana se mu nijak nebránila. Nakonec znárodnění tohoto sektoru znamenalo velké státní investice do elektráren. Tento fakt velmi přispěl ke zvýšení výroby elektrické energie.¹⁵³

5.7 Výsledky znárodnění ve Velké Británii

Historik Robert Millward o znárodnění ve Velké Británii píše, že existují studie, které nám naznačují, že výsledky znárodněného sektoru nejsou úplně jednoznačné. Kupříkladu mezi lety 1950-85 je doložitelné, že výsledky růstu produktivity byly stejně dobré, ne-li lepší než v soukromém sektoru. Nicméně finanční výsledky byly špatné, což přispělo k úpadku státních podniků. Millward říká, že autoři studií o poválečném znárodnění ve Velké Británii převážně nemohli doložit jednoznačně horší výsledky produktivity. Nicméně bilance byla špatná, pokud jde o finanční rentabilitu. Avšak podle Millwarda finanční potíže nespočívaly ve výkonnosti.¹⁵⁴

Znárodněná odvětví měla být dostupná i zákazníkům s nízkým rozpočtem. „Levné a efektivní služby“, tato slova se v různých obměnách v kontextu znárodnění opakovala. S odstupem času můžeme vidět, že volná specifikace cílů a absence explicitních mechanismů pro jejich splnění představovaly nebezpečí. Cíl „veřejného účelu“ byl podle Millwarda vágní. Mnozí si jej vykládali tak, že se od průmyslových odvětví očekávalo, že se budou chovat jinak než běžné komerční podniky. Zejména vedoucí nových veřejných společností chápali příkaz poskytovat „přiměřené služby“ jako stanovení jednotných cen a to nezávisle na tom, jak se náklady v jednotlivých oblastech lišily.¹⁵⁵

Martin Erva ve své práci zmiňuje Hughu Gaitskella, který patřil mezi ekonomy, kteří v meziválečné době labouristy seznamovali s ekonomickými názory J.M. Keynesa. Po druhé světové válce se stal Gaitskell poslancem a následně ministrem financí. Ve svém projevu

---

¹⁵² *Ibid.*, s. 333-334.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ TONINELLI, Pier Angelo. *The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 168-175. ISBN 0-521-78081-0.

¹⁵⁵ *Ibid.*

v roce 1956 ostře kritizoval znárodnění. Kupříkladu zmiňoval, že státem řízené firmy nejsou schopny generovat zisk. Dále kritizoval, že znárodněné podniky si půjčují na svou existenci od soukromých bank.¹⁵⁶

Nespokojená se znárodněním byla v padesátých letech také stranická levice. Politika labouristů, která se řídila podle toho, aby se udržela nízká nezaměstnanost, často na úkor zisku, měla své důsledky.¹⁵⁷

---

¹⁵⁶ ERVA, Martin. *Znárodnění ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁵⁷ *Ibid.*

6. Komparace znárodnění v Československu a ve Velké Británii

Trend socialismu, který úzce souvisí právě s termínem znárodnování lze zaznamenat v celé Evropě. Důvodem byla nutnost vyřešit poválečné problémy s ohromným zničením, vyčerpáním, s proměnou za války nuceně militarizované ekonomiky, nemalou roli ale hrála i touha po systémové změně ve společnosti. Takovéto smýšlení bylo znatelné jak v Československé, tak i v Britské společnosti. Dokladem mohou být slova Ferdinanda Peroutky, který řekl: „Cesta do budoucna vede jen branou socialismu.“¹⁵⁸

Popularita znárodnění vzrostla převážně kvůli hospodářské krizi ve třicátých letech a válečné zkušenosti. Roli hrála i skutečnost, že v Československu byl po nacistické okupaci velký vliv sovětského režimu, který byl do jisté míry určitými skupinami obyvatel chápán jako systém, který přináší spravedlnost. Byla to právě radikalizace dělníků, která rozpoutala požadavky na znárodnění.¹⁵⁹

Velká Británie i Československo vnímalo znárodnění jakožto prostředek, který je schopen předejít krizím. Dalším společným znakem byla snaha o obnovu válkou zničené ekonomiky a o zlepšení sociálních podmínek.

Nicméně pokládám za podstatné zdůraznit velký rozdíl mezi Velkou Británií a Československem, který spočívá v jejich odlišné válečné zkušenosti. Československo bylo státem, který byl okupovaný, a tedy i proto bylo znárodnění v Československu spojeno s potrestáním viníků a kolaborantů. Lidé v Československu se začali po této zkušenosti s okupací a germanizací odvracet od morálních a náboženských hodnot, což souvisí kupříkladu se závistí, která byla jedním z důvodů, proč byly realizovány poválečné změny v Československu byly realizovány. Byli to především komunisté a sociální demokraté, kteří útočili na tyto nejnižší lidské pudy. Někteří občané slibům politiků věřili a doufali, že se jim povede lépe a získají majetek.¹⁶⁰

Velká Británie válkou samozřejmě postižena byla také, ale jejich zkušenost byla zcela jiná. Britové nemuseli reagovat na okupaci a s tím spojenou germanizaci. Tedy i argumenty Britů proč některé sektory znárodnit byly odlišné od těch československých. Ve Velké Británii byly slyšet spíše ekonomické argumenty, neboť podle expertů soukromý kapitál nestačil na rekonstrukci. V Československu byla situace jiná i z toho důvodu, že jsme patřili k zemím, které byly nejméně postižené válkou. V rámci Československa se převážně

---

¹⁵⁸ ČT24 – Česká televize, 2007. Příběh znárodnění. ČT24 - Česká televize [online]. [cit. 15.07.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462165-pribeh-znarodneni>

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Ibid.*

hovoří o již zmíněném potrestání Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců. Ekonomický aspekt znárodnění byl v Československu zmiňován spíše u znárodnění filmu, kde existovala obava, že soukromý kapitál nebude stačit.¹⁶¹

Nicméně znárodnění bylo obecně chápáno jako nástroj, který pomůže obnovit ekonomiku a zvýšit efektivitu.¹⁶² Ačkoliv podle některých ekonomů, jako je například Ludwig von Mises nebo Peter Boettke, je to právě soukromé vlastnictví, které napomáhá efektivnímu fungování hospodářství. Důvodem je skutečnost, že pokud odstraníme soukromé vlastnictví, je velmi náročné odhalit neefektivní využití zdrojů. Spotřebitel v důsledku znárodnění a monopolizace přestává určovat jaké statky se budou poskytovat, neboť není schopen vytvořit tlak na výrobce, ať už jde o otázku kvality nebo kvantity. V důsledku zásahů státu a vládní ochrany totiž dochází k tomu, že výrobce přestává být motivován, aby svou produkci změnil. Takto řízené podniky se velmi často stávají ztrátovými. Ve světle těchto faktů se tehdejší argument o zvyšování efektivnosti jeví jako poměrně nerealistický. Na tom nic nemění ani skutečnost, že ve Velké Británii se jednalo o tzv. korporátní znárodnění, neboť i u tohoto typu zůstávají již výše zmíněné problémy. Vzhledem k nastínění těchto faktů vyvstává otázka, proč tedy konkrétně Velká Británie ke znárodnění přistoupila. Motivace byla především politická, po roce 1945 měli labouristé silnou podporu voličů, což znamenalo, že si bez velkých zádrhelů mohli prosadit svůj dlouhodobý program. Zároveň si labouristé uvědomovali, že tento úspěch nemusí trvat věčně, proto se snažili realizovat svůj program co možná nejdříve.¹⁶³

Z dnešního hlediska se nám tyto modely mohou zdát jako utopistické, ale je důležité si uvědomit, že Karl Marx a jeho myšleny nebyly po druhé světové válce ještě zdiskreditovány, takže realizace jeho vizí se mohla zdát jako dobrý nápad. Zároveň kapitalismus byl většinově považován za systém, který už je překonaný, takže se hledal nějaký nový systém.¹⁶⁴

Dalším klíčovým rozdílem bylo poválečné směřování těchto dvou států, které se zcela lišilo. Československo inklinovalo k Sovětskému svazu. V tomto kontextu se jeví podstatný i fakt, že ve Velké Británii se na vládnutí nepodílela komunistická strana,

---

¹⁶¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 352-357. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova__Luka__Nikodym__Toma__Nikodym_93-106.pdf

¹⁶⁴ *Ibid.*

znárodnění ve Velké Británii se odehrálo převážně na základě labouristických plánů. Naopak v Československu v důsledku silného sovětského vlivu nebyl přijat v roce 1947 Marshallův plán. V té stejné době v Československu vrcholil boj o průmyslové konfiskáty a komunistická strana odmítala jakoukoliv racionální debatu o znárodněném průmyslu. Naproti tomu Velká Británie zůstala nadále v západní části Evropy, která byla svobodnou částí světa, kde mohla probíhat svobodná politická soutěž a demokratické volby, což umožnilo poválečné reformy vystavit kritice a korekcím. Následné debaty a kritika ve Velké Británii dokonce později vyústili k radikální privatizaci za vlády Margaret Thatcherové. V Československu se situace vyvíjela přesně naopak, navíc po převzetí moci komunisty došlo k dalším vlnám znárodnění. Komunisté obecně znárodnění považovali za jeden z nástrojů, jak se chopit moci. V Československu sice znárodnění propagovali především sociální demokraté, ale komunisté byli nakonec těmi, kteří toto téma byli schopni využít ve svůj prospěch.¹⁶⁵

Odlišnost můžeme spatřovat také v postupu znárodnění. Ve Velké Británii byl postup velmi rozvážný, neboť znárodnění bylo prováděno postupně a umírněně. Jednalo se o metodu jednotlivých kroků, které byly pečlivě připravovány vládou a státní správou. Vše, co se týkalo znárodnění ve Velké Británii bylo realizováno ústavním způsobem v parlamentu.¹⁶⁶ Československé znárodnění bylo naopak jednorázové, s velmi krátkou dobou přípravy a bez předcházející parlamentní diskuze. Je to paradoxní vzhledem k faktu, že znárodnění v Československu bylo velmi rozsáhlé.¹⁶⁷

Pokud jde o podobu organizace znárodněného sektoru, zvláště vytváření subjektů pro správu státního nebo veřejného vlastnictví, československé podniky byly v poválečném období chápány jako méně byrokratické a méně řízené z ministerstev, než tomu bylo ve Velké Británii u modelu veřejných korporací. Na druhou stranu je také podstatné říct, že československé odbory měly na vedení a kontrolu podniků větší vliv, než tomu bylo v Británii. Ale kupříkladu labourista Ernest Davies přemýšlel ještě v roce 1947 o tom, že by v britském znárodnění byl použit československý model.¹⁶⁸

Co se týče rozsahu znárodnění, ve Velké Británii byl rozsah menší, jedním z důvodů byla již několikrát zmiňovaná strategie postupných kroků. Znárodnění ve Velké Británii se týkalo dolů, Anglické banky, letecké dopravy, železniční a nákladní automobilové dopravy,

---

¹⁶⁵ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 352-357. ISBN 978-80-87284-12-4.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

vodních kanálů, výroby elektrické energie, železáren, oceláren a plynáren. V Československu byl konfiskován majetek osob Německé a Maďarské národnosti, zrádců a nepřátel. Dále byly znárodněny doly, velké průmyslové podniky, podniky potravinářského průmyslu, akciové banky a pojišťovny.¹⁶⁹

Vůči znárodnování se objevovaly i kritické hlasy. Můžeme je zaznamenat spíše od ekonomů nebo národohospodářů, příkladem v Československu je Ladislav Feierabend, který na nebezpečí znárodnění upozorňoval prezidenta Edvarda Beneše.¹⁷⁰ Ve Velké Británii byla kritika nejvíce slyšet od počátku 50. let, kdy se britská ekonomika dostala do velkých problémů. Labouristický experiment skončil v říjnu 1951 a k moci se vrátili konzervativci v čele s Churchillem. Negativní hodnocení znárodnění ale nepřicházelo jen ze strany konzervativců, bylo slyšet i na akademické půdě nebo v tisku. Kritika ve Velké Británii měla několik rovin. Kupříkladu se zmiňovalo, že chybou bylo využívat znárodněný průmysl k přerozdělování. Pokud je potřeba poskytnou ekonomickou pomoc rodičům samoživitelům nebo seniorům, je podle kritiků lepší použít metodu daňových úlev než nabízet plyn, uhlí a železniční dopravu za ceny, které zkreslují reálné náklady a následně destabilizují tyto odvětví. Další kritické hlasy jsou spojené opět s tím, že občané nemají způsob, kterým by mohli vyvíjet tlak na státní formy. Nespokojený daňový poplatník může pouze emigrovat nebo se politicky angažovat. Také se zmiňovalo, že politici se snaží veřejné instituce využívat k politickým účelům, příkladem může být udržování nízkých cen za elektřinu apod.¹⁷¹ Kritika ve Velké Británii byla možná právě díky demokracii, která v Československu ve stejné době nebyla. V Československu došlo k demokratické debatě o znárodnění až po roce 1989.

Pokud jde o přístup k poskytnutí náhrady, tak i zde můžeme vidět velký rozdíl mezi Československem a Velkou Británií. Blíže k adekvátní a efektivní náhradě byla Velká Británie, která „vycházela z principu stanovení náhrady za rozumně očekávatelný výnos znárodněných aktiv v budoucnu. Přednost měla mít dohoda, eventuálně rozhodnutí arbitrážního tribunálu. Náhrady se poskytovaly ve státem garantovaných, úročených dluhopisech.“¹⁷² Československo oproti Velké Británii své závazky nejprve odkládalo, a to především vůči vlastním občanům. Vzhledem k poválečné hospodářské situaci se to dá

---

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ TONINELLI, Pier Angelo. *The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 163-180. ISBN 0-521-78081-0.

¹⁷² KUKLÍK, Jan. *Znárodnění Československa: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 356. ISBN 978-80-87284-12-4.

pochopit, avšak problém byl v tom, že Československo své závazky ani poté nedodrželo, takže, jak již bylo zmíněno, jednalo se nakonec o konfiskaci bez náhrady.

Srovnatelným jevem v obou zemích byla podpora znárodnění. Po roce 1945 se široká veřejnost k této myšlence přikláněla. Ve Velké Británii bylo znárodnění hned po válce prověřeno parlamentními volbami, kde lidé s touto myšlenkou vyslovili souhlas. Znárodnění přivítali hlavně zaměstnanci a odbory. Převzetí správy dolů provázelo ve Velké Británii vyvěšování vlajek a hlasitý zpěv národních písní, což bylo srovnatelné i v Československu. Společná těmto dvou zemím byla i touha po zlepšení sociálních a pracovních podmínek.¹⁷³

---

¹⁷³ *Ibid.*, s. 356-357.

7. Závěr

Ve své bakalářské práci *Poválečné znárodnění v Československu a ve Velké Británii* jsem se zabývala, jak již název napovídá, první etapou znárodnění v Československu, která byla realizována v letech 1945-1948 a rovněž znárodněním ve Velké Británii, které se uskutečnilo během labouristické vlády v letech 1945-1951. Na začátku mé práce jsem si stanovila otázky, na které jsem odpovídala. Zajímalo mě, jaké události znárodnění předcházely. Dále jsem se zaměřila na to, proč se vlastně Československo a Velká Británie cestou znárodnění vydaly. Také jsem se pokusila nastínit shody a odlišnosti znárodnění v obou dvou zemích.

Na začátku bakalářské práce v kapitole *Vymezení pojmů znárodnění, konfiskace a vyvlastnění* jsem stručně vysvětlila základní pojmy, které jsou v kontextu poválečného znárodnění důležité.

V následující kapitole, která nese název *Obecný historický kontext* jsem se věnovala důležitým historickým momentům, které s otázkou znárodnění souvisí. Snažila jsem se upozornit na skutečnost, že Československo a Velká Británie měly se znárodněním zkušenost již z doby meziválečné.

V následujících dvou kapitolách jsem se již věnovala znárodnění v konkrétních odvětvích. Jedná se o kapitoly *Znárodnění v Československu po druhé světové válce* a *Znárodnění ve Velké Británii po druhé světové válce*. Tato část práce přináší odpovědi na to, proč se tyto dva státy cestou znárodnění vydaly. Důvodů je vícero. Ve Velké Británii šlo převážně o ekonomické argumenty. Kládli se důraz na efektivnější výrobu, zvýšení produktivity práce a poválečnou obnovu. Dalším důležitým aspektem byl ve Velké Británii sociální rozměr, konkrétně zlepšení pracovních podmínek a větší dostupnost služeb a výrobků. V Československu šlo především o potrestání Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců. Důvodem byla skutečnost, že jsme patřili k zemím, které byly nejméně postižené válkou. Pokud byl ekonomický aspekt znárodnění v Československu zmiňován, jednalo se většinou o znárodnění filmu, kde existovala reálná obava, že soukromý kapitál nebude stačit.

Na samém konci mé práce jsem porovnala znárodnění v Československu a ve Velké Británii. Rozdílů jsem našla a popsala hned několik. Největší rozdíl byl ve válečné zkušenosti, která formovala důvody ke znárodnění. Za podstatné pokládám i rozdílné poválečné směřování. Dále jsem se zaměřila na odlišnosti v průběhu znárodnění a v přístupu poskytnutí náhrady.

Pokud jde o shodu ve znárodnování v těchto dvou zemích, ráda bych vypíchl nadšení, které poválečné reformy v obou zemích doprovázelo, a ostrou kritiku, která následovala. Ve Velké Británii bylo poválečné znárodnění podrobena silné kritice již v 50. letech, v Československu až po roce 1989.

Seznam použitých zdrojů

Použitá literatura

BERGER, Oldřich. *Velké dílo: hospodářsko-politický profil československého znárodnění*. I. vydání. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946, s. 20-24.

BOHÁČEK, František. *Vyvlastnění*. Brno, 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra správní vědy a správního práva. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/vszf0/DIPLOMOVA_PRACE_VYVLASTNENI.pdf

ERVA, Martin. *Znárodnování ve Velké Británii v letech 1945-1951*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Dostupné také z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/25141/RPTX_2008_2_11210_ASZK00844_276531_0_79935.pdf

CHICK, Martin. *Industrial policy in Britain 1945-1951*. Economic planning, nationalisation and the Labour governments. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 83-91. ISBN 0-521-48291-7.

JECH, Karel a Karel KAPLAN. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 389. ISBN 80-7239-115-1.

KALINEC, Tomáš. *Znárodnění v Československu v letech 1945 – 1948*. Praha, 2008. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářské a sociální politiky. Dostupné také z: <https://vskp.vse.cz/5474>

KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968. Knižnice kroniky práce a bojů, s. 18-21.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990. Stopy, fakta, svědectví (Panorama), s. 170-180. ISBN 80-7038-193-0.

KOSTELECKÝ, Václav. *Znárodnování a plánování v Anglii*. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1947. Sbíрка přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou, s. 7-12.

KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekreta prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století, s. 7-15. ISBN 978-80-87284-12-4.

LHOTA, Václav. *Znárodnění v Československu: 1945-1948*. Praha: Svoboda, 1987, s. 59-73.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), s. 413-419. ISBN 978-80-87212-39-4.

MORGAN, O. Kenneth. *Labour in Power- 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 45-55. ISBN 0-19-285150-0.

NEŠPOR, Zdeněk. *Znárodnění dolů a průmyslu*. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čsl. průmyslu, 1948, s. 17.

PUSTĚJOVSKÝ, Richard. *Znárodnění v roce 1945*. Praha, 2009. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, obor České a československé právní dějiny. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/22951/150016135.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 35. ISBN 978-80-7601-334-6.

ŠITLER, Jiří. Sudetští Němci nebyli Alasani. *Lidové noviny. Příloha Orientace*. 17.1.2004. ISSN 0862-5921.

TONINELLI, Pier Angelo. *The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 169. ISBN 0-521-78081-0.

Internetové a ostatní zdroje

BRHELOVÁ, J., L. NIKODYM a T. NIKODYM. Ekonomické rozhodnutí, nebo politická nutnost? Ekonomické aspekty znárodnění ve Velké Británii v letech 1945–1951. In: *Dvacáté století 2015/1*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015, č. 1, str. 93-106. ISSN 1803-750X. Dostupné také z: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c27d577a-457d-4d19-91a0-992b115ee249/c/Jana_Brhelova__Luka_Nikodym__Toma_Nikodym_93-106.pdf

BRHELOVÁ, Jana. *Ekonomické limity britské zahraniční politiky v letech 1945-1951* [online]. Praha, 2014. Abstrakt. Vysoká Škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářských dějin. [cit. 2021-05-16]. Dostupné z: https://www.vsfs.cz/prilohy/konference/kd_2014_brhelova.pdf

Bank of England. *Our History* [online]. London: Bank of England [cit. 7.7.2021]. Dostupné z: <https://www.bankofengland.co.uk/about/history>

ČT24 – Česká televize, 2007. Příběh znárodnění. *ČT24 - Česká televize* [online]. [cit. 15.07.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462165-pribeh-znarodneni>

Dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. Praha: Státní tiskárna, 1945, částka 4. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

Dekret presidenta republiky č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1945, částka 14. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=28&r=1945>

60 let od počátku první vlny znárodnování v Československu: Seminář Centra pro studium demokracie a kultury. *Revue Politika*. 2005, III. (10/2005). Dostupné také z: <https://www.cdk.cz/60-let-od-pocatku-prvni-vlny-znarodnovani-v-ceskoslovensku>

Historie ČNB: Poválečná měnová politika. *Česká národní banka* [online]. [cit. 2021-6-27]. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/4_povalecna_menova_politika